

Macaristan'ı Habsburg Hâkimiyetinden Kurtarmak İçin
Gerçekleştirilen Son Muharebe: Zenta Muharebesi (11 Eylül 1697)

*The Last Battle to Liberate Hungary from Habsburg Domination:
The Battle of Zenta (September 11, 1697)*

Gökhan DİLBAŞ

Sorumlu Yazar | Corresponding Author

Doç. Dr | Assoc. Prof. Dr.

Bağımsız Araştırmacı

Independent Researcher

İstanbul, Türkiye

gokhandilbas@hotmail.com | 0000-0003-4337-8700

Makale Bilgileri | Article Information

Makale Türü: Derleme Makale

Geliş Tarihi | Received: 16.01.2025

Yayın Tarihi | Published: 30.06.2025

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı | Contribution Rate: G.D. %100

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Article Type: Review Article

Kabul Tarihi | Accepted: 07.04.2025

Yayın Sezonu | Season: Haziran / June

Plagiarism: The paper has been reviewed by at least two referees and scanned via software.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Lisans | Copyright: CC BY-NC 4.0

Ethical Statement: Ethical principles were followed during the preparation of this study.

Declaration of Interests: The author(s) have no conflicts of interest to declare.

Funding: No funds, grants, or other support was received.

Atıf | Citation: Dilbaş, G. (2025). Macaristan'ı Habsburg hâkimiyetinden kurtarmak için gerçekleştirilen son muharebe: Zenta Muharebesi (11 Eylül 1697). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 26(56), 84-113.
DOI: 10.70854/sobbiad.1621726

Abstract

The city of Zenta (Hungarian: Szenta, Serbian: Senta), located in the Bačka region of Vojvodina, Serbia, marks the site of the Battle of Zenta, fought on September 11, 1697. This battle marked the end of the struggle between the Ottomans and European powers, particularly the Habsburgs, following the 1683 Siege of Vienna. The Battle of Zenta was the most significant and bloodiest clash in the fight to reclaim Hungary after its capture by the Habsburgs in 1686. The Ottoman defeat in this battle not only ended their hopes of regaining lost territories, including Hungary, but also played a key role in forcing the Ottomans to accept the Treaty of Karlowitz in 1699, which resulted in substantial territorial losses in Europe. After the successful campaigns in Hungary in 1695 and 1696 under Sultan Mustafa II (1695-1703), the Ottomans launched another campaign to liberate Hungary from Habsburg control. However, due to internal disagreements and strategic errors during the campaign, the Ottomans suffered an unexpected defeat at the hands of the Habsburgs. The Battle of Zenta was a turning point in both Turkish and Hungarian history, and a detailed examination of it from both Turkish and Hungarian sources will provide a deeper understanding of the reasons behind the Treaty of Karlowitz, which is considered the beginning of the Ottoman Empire's Decline Period (1699-1792). Additionally analyzing the Ottoman-Holy League conflict between 1683 and 1699 will shed light on this period, and the study of the battle from both perspectives will make a significant contribution to the literature. Beyond the military outcomes, the article will also address the strategic mistakes that led to the Ottoman defeat and the impact of the battle's results on both the Ottoman and Hungarian sides. Furthermore by recognizing the Battle of Zenta as one of the major factors that paved the way for the Treaty of Karlowitz, the article will offer a broader perspective on the reasons behind the decline of Ottoman power in Europe, thus contributing to a new discourse on the subject.

Key words: The Battle of Zenta, Sultan Mustafa II, Prince Eugene, The Treaty of Karlowitz, Kingdom of Hungary.

Öz

Günümüzde Sırbistan Cumhuriyeti'nin Vojvodina eyaletine bağlı Bačka bölgesinde yer alan Zenta (Macarca: *Szenta*, Sırpça: *Senta*) şehri yakınlarında 11 Eylül 1697 tarihinde 1683 Viyana Kuşatması sonrası Osmanlıların başta Habsburglar olmak üzere Avrupalı güçler ile sürdürdüğü mücadeleye son nokta koyulur. Zenta Muharebesi, 1686 yılında Budin'in Habsburgların eline geçmesi üzerine Macaristan'ı kurtarmak için yapılan en önemli ve en kanlı mücadeledir. Osmanlıların mağlubiyeti ile biten muharebe sonucunda Osmanlılar başta Macaristan olmak üzere Avrupa'da kaybettikleri toprakları geri alma ümitlerini yitirdikleri gibi Zenta Muharebesi, Osmanlıları 1699 yılında Avrupa'da büyük toprak kaybına sebep olan Karlofça Antlaşması'nı kabul etmeye zorlayan en büyük etkenlerden birisidir. Sultan II. Mustafa'nın (1695-1703) 1695 ve 1696 yıllarında Macaristan üzerine gerçekleştirdiği iki seferin başarı ile sonuçlanması üzerine Macaristan'ı Habsburg hâkimiyetinden kurtarmak için bir kez daha sefere çıkan Osmanlılar sefer sırasında yaşanan anlaşmazlıklar ve yapılan stratejik hatalar sebebiyle Habsburglar tarafından da beklenmeyen şekilde bir mağlubiyet alırlar. Türk ve Macar tarihinde önemli bir dönüm noktası teşkil eden Zenta Muharebesi'nin Türk ve Macar kaynaklarından detaylı şekilde incelenip değerlendirilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Dönemi'nin (1699-1792) başlangıcı olarak kabul edilen Karlofça Antlaşması'nın nedenlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı gibi 1683-1699 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Kutsal İttifak mücadelesine de bir ışık tutacak, ayrıca Zenta Muharebesi'nin hem Türk hem de Macar perspektifinden inceleniyor olması literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Makalede muharebenin askeri sonuçlarının ötesine geçilerek muharebenin kaybedilmesine sebep olan stratejik hatalar ve muharebenin sonuçlarının Osmanlı ve Macar tarafında yarattığı etkiler de ele alınmış, ayrıca Zenta Muharebesi'nin Karlofça Antlaşması'na zemin hazırlayan ana faktörlerden birisi olduğu gerçeğinden hareket edilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da yaşamakta olduğu güç kaybının sebeplerine daha geniş bir çerçeveden bakılmasına ve bu bağlamda yeni bir tartışma zemininin oluşmasına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zenta Muharebesi, Sultan II. Mustafa, Prens Eugene, Karlofça Antlaşması, Macar Krallığı.

Giriş

Osmanlıların Macaristan'dan, daha geniş bir ifadeyle Avrupa'dan çekilme süreci II. Viyana Kuşatması'nda (14 Temmuz 1683-12 Eylül 1683) yaşanan başarısızlık ile başlar. Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'daki hâkimiyeti 1 Ağustos 1664 tarihinde gerçekleşen Saint Gotthard (Szent Gotthárd) Muharebesi ile sarsılır. Bu muharebe, Osmanlıların galibiyeti ile biten Mohaç Meydan Muharebesi (29 Ağustos 1526) ve Haçova Meydan Muharebesi (22-26 Ekim 1596) sonrası Avrupalıların Osmanlılara karşı kazandığı ilk muharebedir. Muharebeyi Osmanlılar kaybetmiş olsa da 10 Ağustos 1664 tarihinde yapılan Vasvar Antlaşması ile Osmanlılar 1663 yılındaki seferde Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa (1661-1676) tarafından ele geçirilen başta Érsekújvár, Léva, Nógrád, Nyitra, Szécsény olmak üzere diğer birçok kaleyi ve 1660 yılında elde edilen Varad'ı ellerinde tuttukları gibi Erdel'de de yeniden hâkimiyet sağlarlar. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın (1676-1683) Viyana'yı yaklaşık iki ay kuşatmasına rağmen ele geçirememesi ve hemen ardından 12 Eylül 1683 tarihinde Lehistan Kralı Jan Sobieski (Macarca: János Sobieski. 1674-1696) komutasındaki kuvvetler ile Viyana'yı kuşatan Osmanlı ordusu arasında cereyan eden Alman Dağı (Kahlenberg) Muharebesi'nde Osmanlıların mağlup olması 1683-1699 yılları arasında, yaklaşık on beş yıl sürecek olan Osmanlı-Kutsal İttifak mücadelesini başlattığı gibi aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Dönemi'nin (1699-1792) başlangıç noktası kabul edilen 26 Ocak 1699 tarihinde imzalanan Karlofça Antlaşması'na giden yolu da açar (Dudás, 1885: 7).

Alman Dağı Muharebesi'nden sadece bir ay sonra Osmanlı ve Habsburg-Leh ordusu arasında yaşanan Ciğerdelen (Párkány) Muharebesi'nde (7-9 Ekim 1683) Osmanlıların mağlup olması ve ardından 28 Ekim'de Estergon'un kaybı Osmanlıların Macaristan'daki hâkimiyeti adına büyük bir darbe olur. Bir yıl sonra, Papa XI. Innocentius (1676-1689) tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Avusturya, Venedik Cumhuriyeti, Malta Krallığı, Lehistan-Litvanya Birliği ve daha sonra Rusya'nın katılımıyla Kutsal İttifak'ın kurulduğu 1684 yılında Habsburglar Budin'i (Macarca: Buda) kuşatırsa da Damat İbrahim Paşa'nın (?-1685) yaptığı huruç hareketi Habsburgları geri çekilmeye zorlar. Budin'i ele geçirememelerine rağmen saldırılarına ara vermeyen Habsburglar elli günlük bir kuşatmadan sonra 19 Ağustos 1685'te Újvár'ı ele geçirirler. Habsburgların uzun yıllardır hayalini süsleyen, ancak Mohaç Meydan Muharebesi sonrası ilk ve en önemli gündem maddelerinden birisi haline gelen Budin'i, bu suretle tüm Macar Krallığı'nı elde etme arzuları 2 Eylül 1686 tarihinde gerçekleşir ve son Budin Beylerbeyi Arnavut Abdurrahman Abdi Paşa'nın (1684-1686) 10.000 kişilik Türk garnizonu ile birlikte şehri tüm gücüyle savunma çabasına karşın Budin, Habsburgların eline geçer. Budin'in Habsburgların eline geçmesi ile birlikte Osmanlıların Macaristan topraklarındaki hâkimiyeti büyük ölçüde sona erer. Budin'in kaybı üzerine Osmanlılar 1686 yılı sonunda Habsburglara yaşanmakta olan mücadeleleri sona erdirmek için barış önerisinde bulunurlarsa da Osmanlıların önerisi Macar Krallığı topraklarının zaten kendilerine ait olduğunu 1527'den beri giderek daha yüksek sesle dile getirmeye başlayan Viyana Sarayı tarafından reddedilir ve Habsburglar bir sonraki yıl için tüm Macaristan topraklarını

ele geçirmek, ardından Belgrad'ı kuşatmak için Osmanlılara karşı yeni bir sefer kararı alırlar (Barta, 1995: 3, Balázs, 2017: 19; Bağ, 2020: 22).

12 Ağustos 1687 tarihinde gerçekleşen ve Mohaç'a yakınlığı sebebiyle II. Mohaç Muharebesi olarak da adlandırılan Nagyharsány Muharebesi'nde Budin'i yeniden ele geçirme amacını taşıyan Sadrazam Sarı Süleyman Paşa (1685-1687) komutasındaki Osmanlı ordusu Drava Nehri kıyısında Habsburglara mağlup olur. Bir yıl sonra, Osmanlıların Avrupa'ya yaptıkları seferlerde kilit role sahip olan Belgrad, 30 Temmuz-8 Eylül tarihleri arasında gerçekleşen kuşatma sonrası Habsburgların eline geçer. Aynı yıl Eğriboz Adası Venedikliler tarafından kuşatılır. Devam eden muharebeler esnasında işbaşına gelen Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın (1689-1691) Piro, Vidin, Pasarofça, Güvercinlik, Semendire ve Niş'i, ardından 14 Ekim 1690 tarihinde Belgrad'ı yeniden ele geçirmesi Osmanlılar tarafından kaybedilen yerlerin geri alınacağına dair bir ümit ışığı yaksa da Fazıl Mustafa Paşa'nın 19 Ağustos 1691 tarihinde gerçekleşen ve "yüzyılın en kanlı muharebesi" olarak nitelendirilen Salankamen Muharebesi'nde hayatını kaybetmesi kazanılan başarıların devamını engeller. Belgrad'ın stratejik öneminin farkında olan Habsburglar, Salankamen Muharebesi'nde Osmanlı kuvvetlerini mağlup etmelerinin verdiği cesaretle Belgrad'ı 1693 yılının 5 Ağustos-10 Eylül tarihleri arasında kuşatırlarsa da Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa (1693-1694) komutasındaki Osmanlı kuvvetlerine mağlup olurlar (Dudás, 1885: 8; Özkan, 2009: 1781; Keleş ve Kaymaz, 2020: 54)

Sultan II. Ahmed'in (1691-1695) ardından Sultan II. Mustafa'nın (1695-1703) Osmanlı tahtına çıkışıyla birlikte Osmanlı devlet adamları arasında 1683 Viyana Kuşatması'ndan beri sürmekte olan kötü gidişatı tersine çevirme isteği daha da kuvvetlenir. Bu isteğin kuvvetlenmesinde II. Mustafa'nın yaşanmakta olan askerî başarısızlıklarının başta gelen sebebinin seleflerinin uzun yıllardır ordunun başında seferlere çıkmaması ve kendisinin Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) gibi ordunun başında seferlere çıkacağını bildirmesidir. Bu suretle tahta çıkışının daha üçüncü gününde Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'ya (1695-1697)

"Tebaasının rahat yüzü görmediğini ve babası zamanından kendi hükümdarlığına kadar gelen padişahların zevk ve safa ile işteki ihmalleri sebebiyle düşmanların dört taraftan hücumla geçtiklerini ve bundan dolayı zevk ve safa ve rahatı kendisine haram edip büyük cedit Kanunî Sultan Süleyman gibi bizzat ordusunun başında sefere gitmeğe azmettiğini, fakat bizzat sefere gitmesi mi yoksa Edirne'de kalması mı muvafık olacağını iyice görüşülerek Allah rızası için doğrusunun bildirilmesini..."

şeklinde bir hattı-hümayun göndermesi (Stepanovič, 2019: 18; Keleş ve Kaymaz, 2020: 54) bir tesadüf olmadığı gibi çıkılması planlanan Macaristan seferine Serdar-ı ekrem olarak Sadrazam'ın tayin edilmesi kararlaştırıldığı zaman II. Mustafa'nın "Bana ağırlık ve hazine lazım değil, mahallinde kuru ekmek yerim, vücudumu bezl ederim; her ne denli meşak arz olunursa sabr ü tahammül ederim; hizmet-i ibadullah tamamen ermeyince seferden dönmem, elbette kendim giderim" (Keleş ve Kaymaz, 2020: 54) şeklindeki sözleri yapılacak seferlere ordunun başında bizzat kendisinin çıkacağını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Nitekim bu

sırada devam etmekte olan Osmanlı-Habsburg mücadelesini sona erdirmek için elçileri William Paget (1637-1713) ve Jacobus Colyer (1657-1725) vasıtasıyla arabuluculuk teklifinde bulunan İngiltere ve Hollanda'nın bu teklifleri de kabul edilmez (Özkan, 2009: 1781; Keleş ve Kaymaz, 2020: 54; Doğan, 2022: 4).

Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkışıyla birlikte yeni bir ivme yakalayan Osmanlılar 1695 yılında Sakız Adası'nı Venediklilerden alırlar. Aynı yıl II. Mustafa, Macaristan'ı kurtarmak için yaptığı ilk seferinde, 25 Eylül 1695 tarihinde gerçekleşen Lugos Muharebesi'nde Habsburgları mağlup eder, bu suretle Macaristan yolu Osmanlılara açılır. Bir yıl sonra 1696'da II. Mustafa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu Macaristan'ı kurtarmak için yeniden sefere çıkar ve Osmanlılar II. Mustafa'nın Habsburglarla bizzat mücadele ettiği, 26 Ağustos 1696 tarihinde gerçekleşen Ulaş (Bega Nehri) Muharebesi'nde yine galip gelirler. Bu iki seferin başarı ile sonuçlanması Osmanlıların yönetiminde kaybedilen toprakların geri alınabileceğine dair ümitleri iyice arttırır (Dudás, 1885: 10; Özkan, 2009: 1781; Keleş ve Kaymaz, 2020: 54, Bağ, 2020: 23; Ülker, 2021: 275).

1. Zenta Muharebesi (11 Eylül 1697)

1.1. Sefer Hazırlıkları

Sultan II. Mustafa, Macaristan'ı Habsburg hâkimiyetinden kurtarmak amacıyla çıktığı iki seferin de başarılı olmasının verdiği cesaretle 12/13 Nisan 1697 tarihinde Macaristan üzerine üçüncü seferine çıkmaya karar verir. Bu sefer Osmanlıların II. Viyana Kuşatması sonrasında Macaristan ve Orta Avrupa üzerine gerçekleştirdikleri seferlerin sonucunu belirleyecek ve Osmanlıların galibiyeti halinde Habsburgları Tuna Nehri'nin ötesine sürecektir bir sefer olması itibarıyla oldukça önem taşımaktadır. Osmanlılar açısından olduğu gibi söz konusu sefer Habsburglar açısından da galip gelmeleri halinde tüm Macaristan'ı hâkimiyetleri altına alabilecekleri ve Osmanlıları Macaristan topraklarından tamamıyla çıkarabilmelerine imkân sağlayabilecek olması sebebiyle oldukça önemlidir. Aynı zamanda bahse konu sefer, 5 Temmuz 1697 tarihinde Habsburg ordularının komutasını üstlenen, Habsburg kuvvetlerini Macaristan topraklarında ilk defa komuta edecek ve Fransızlara karşı kazandığı başarıları Macaristan'da, bu suretle Orta Avrupa'da Osmanlılara karşı da tekrar edip edemeyeceği merak edilen 34 yaşındaki Savoy Prensi Eugene'nin (Macarca: Jenő. 1663-1736) rüştünü ispat etmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu arada Viyana Sarayı çıkılacak sefer öncesi Eugene'den yaşanmakta olan maddi sıkıntılardan ve asker sayısının yetersizliğinden dolayı Osmanlılara saldırmamasını veya bir kale kuşatmasına kalkışmamasını ister. Sadece Osmanlıların hareketlerini gözlemesini, ancak çok elzem bir durum yaşanırca Osmanlılara saldırması yönünde talimat verir. Nitekim Habsburgların bu zamanda Fransızlarla İtalya ve Prusya'da sürdürdükleri mücadelelerle birlikte Macaristan ve Erdel'de çıkan isyanlar da başlarını ağrıtmakta, Viyana Sarayı yaşanabilecek gelişmeler için yeterli sayıda askeri her daim yedekte tutma zorunluluğunu hissetmektedir (Dudás, 1885: 20; Barta, 1995: 28; Özkan, 2009: 1783; Katona, 2012; Keleş ve Kaymaz, 2020: 55; Karagöz, 2020: 506; Ülker, 2021: 279; Papp, 2021: 12).

Osmanlılar sefer öncesi yoğun şekilde hazırlıklara başlarlar. Sefer sırasında sık ormanlık arazilerden geçileceği için bu mevkilerde düşman kuvvetlerinin pusu kurmasını önlemek amacıyla Niş'ten Belgrad'a kadar olan güzergâhta ağaçların kesilmesine karar verildiğinden bu iş için Rumeli Beylerbeyi Cafer Paşa görevlendirilir. Bu sırada Azak'ta bulunan ve kuzey yönünden gelebilecek bir tehdit olarak görülen Rus kuvvetlerinin herhangi bir müdahalesini engellemek için Koban Nehri'nin denize döküldüğü yerde de istihkâmlar inşa edilir. İstanbul'da Kâğıthane'de Avrupa askerî tarzına göre eğitim gören 12.000 yamak ve 8.000 levandin eğitime hız verilir. Sefer için 15.000 kantar barut, 17 kolonborna, 7 havan, 85 darbezen topu; bunlara ilaveten Varad (Macarca: Nagyvárad) Kalesi'nin kuşatılması ihtimaline karşı 10 balyemez topu da hazırlanır. Bundan başka 10 kalite, 40 fırkate, 60 şaykadan oluşan 110 parçalık ince donanma da hazır hale getirilir.

1.2. Sefere Çıkış ve Sefer Yönünün Belirlenmesi

Hazırlıkların tamamlanmasının ve Anadolu ve Rumeli kuvvetlerinin Edirne'de toplanmasının ardından 12 Nisan 1697'de tuğlar dikilerek sefer ilan edilir ve ardından 16/17/18 Haziran 1697'de Sultan II. Mustafa yaklaşık 100.000 kişilik bir orduyla Edirne'den hareket ederek Macaristan üzerine üçüncü seferine çıkar. Ordu, 26 Haziran'da Filibe'yi geçtikten sonra 14 Temmuz'da Sofya'ya, 30 Temmuz'da Niş'e gelir ve 10/11 Ağustos 1697'de Belgrad'a varır. Osmanlı tarihçisi Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın (1658-1726/1727) Nusretnâme adlı eserinde verdiği bilgilere göre ordu Sofya civarında iken Temeşvar (Macarca: Temesvár) Muhafızı Koca Cafer Paşa'nın (?-1697) mektubuyla birlikte adları János Borbély ve Sarbó (Szabó) olan iki Macar elçisi Erdel'de çıkan isyanın başarılı olduğu haberi ile gelir ki bu haber Osmanlılar tarafından memnuniyetle karşılanır. Osmanlılar tarafında bu gelişmeler yaşanırken Prens Eugene de yanındaki kuvvetlerle birlikte Viyana'dan hareket ederek Tuna Nehri üzerinde 44 geminin birleştirilmesi ile inşa edilmiş köprüden karşıya geçer ve 9 Ağustos'ta Vörösmarti'deki (Veresmarton) toplanma yerine gelir. Osmanlılar Belgrad'a geldikten iki gün sonra bir gün arayla Erdel Prensi Imre Thököly'nin (1682-1685) de katıldığı biri Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın diğeri de II. Mustafa'nın huzurunda olmak üzere iki savaş meclisi toplanır (Dudás, 1885: 17; Özkan, 2009: 1783; Katona, 2012; Afyoncu, 2014: 279-280; Stepanovič, 2019: 18; Keleş ve Kaymaz, 2020: 55; Karagöz, 2020: 506; Ülker, 2021: 279; Papp, 2021: 22).

12 Ağustos 1697'de Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın çadırında toplanan ilk mecliste Mehmed Paşa ordunun Pançova üzerinden ilerleyerek Temeşvar'a yönelmesi gerektiğini söyleyince mecliste hararetle tartışmalar yaşanmaya başlanır. Tartışmalar uzayınca Mehmed Paşa, ordunun Temeşvar'a değil de Varadin yönüne ilerlemesi konusunda direten başta Belgrad Muhafızı Amcazâde Hüseyin Paşa (Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta'da hayatını kaybetmesi üzerine 17 Eylül 1697-4 Eylül 1702 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır), Anadolu Beylerbeyi Mısırlızâde İbrahim Paşa (?-1697) ve Bostancı Mahmud Paşa olmak üzere bu görüşü savunan diğer paşaları ve ileri gelenleri "Her kim Varadin muhasarasına sevk ederse

sefer dönüşünde her birinin birer bahane ile katl olunması mukarrerdir” (Keleş ve Kaymaz, 2020: 55) şeklindeki sözlerle tehdit eder. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın bu gelişmeden sonra Varadin üzerine yürünmesine taraftar olanlara kin beslemeye başladığı görülürken bundan başka Sofya'da kendisinden sadaret mührünü alacağından şüphe duyduğu Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa'ya da düşmanca hisler beslediği bilinmektedir. Bu suretle böyle önemli bir seferin daha ilk zamanlarında Osmanlı devlet adamları arasında yaşanan görüş ayrılıklarının ve bu görüş ayrılıklarının sonucunda birbirlerine karşı düşmanlık beslemeye başlamalarının seferin gidişatı ve alınan kararlar üzerinde etkili olduğunu vurgulamak gerekir. Mecliste alınan bir başka karar da Nusretnâme'de de belirtildiği üzere uzun görüşmelerden sonra Imre Thököly'nin Orta Macar Kralı ve Erdel Prensi olarak atanmasıdır. Ayrıca bu sırada ordugâha gelen bir ulak tarafından getirilen mektupta Habsburglara karşı ayaklanmış 50.000 Macarın Osmanlılara destek vermeye hazır olduğunu yazıyor olması başta II. Mustafa olmak üzere tüm devlet adamlarını ve komuta kademesini memnun eder. İlk gün yapılan görüşmelerden elle tutulur bir sonuç çıkmayınca 1695 Lugos ve 1696 Ulaş muharebelerinde başarı kazanmış, bu suretle görüşleri önem arz eden Temeşvar Muhafızı Koca Cafer Paşa meclise çağrılır. 13/14 Ağustos'ta Sultan II. Mustafa'nın otağında yapılan toplantıya katılan Cafer Paşa Temeşvar'da gerçekleştirdiği ıslahat çalışmalarını ve inşa ettirdiği yapıları Sultan II. Mustafa'ya göstermek arzusunda olduğu için ordunun Temeşvar yönünde ilerlemesinin uygun olacağını belirtir ve bu konuda ısrarcı olur (Karagöz, 2020: 512, 47. dipnot; Ülker, 2021: 279; Papp, 2021: 19, 22).

Bu gelişme üzerine Varadin yönüne ilerlenmesini görüşünü bir kez daha gündeme getiren Amcazâde Hüseyin Paşa'nın bu görüşüne mecliste bulunanlar “siz dahi bir senedir bu serhaddesiz, vâkıf olduğunuz mertebeyi söyleyin” diyerek Hüseyin Paşa'nın Belgrad'ta yaklaşık bir senedir bulunması sebebiyle söz konusu coğrafyanın şartlarını tam olarak bilmediğini ima ederler ve onun Varadin yönüne hareket edilmesi görüşünü dikkate almazlar. Ancak Hüseyin Paşa bu sözlerle “Üç senedir gelürsüz gidersüz, küffârdan bir karış yer aldığınız yok. Bu kadar hazîne itlâf ve asâkir-i İslâm it'âb olunur, eğer mühimmât-ı levâzımınız tekmlîl ise münasip olan Varadin kal'asın muhâsara eylemek gerekdir” (Özkan, 2009: 1784) şeklinde cevap vermekten geri kalmaz. Hüseyin Paşa'nın bu sözlerine Sadrazam Elmas Mehmed Paşa “devlet-i padişahî de her şeyimiz hâzırı âmâdedir” şeklinde karşılık vererek tartışmaya son noktayı koyar. Bu sırada Osmanlı komuta kademesinde hâkim olan genel görüş, Tuna ve Tisa nehirlerini aşarak Bačka civarında toplanmakta olan Habsburg ordusu ile karşılaşmaktır. Ancak Bačka'ya ulaşmak için Tımsı, Bega ve Tisa gibi üç büyük nehrin aşılması gerekmektedir. Bu durum ordunun ıaşesinin karşılanmasını zorlaştıracığı gibi aynı zamanda tehlikeli bir durum karşısında olası bir geri çekilmeyi de oldukça güçleştirecektir. Ayrıca söz konusu bölgenin bataklık bir bölge olması ordunun hareket kabiliyetini azaltacaktır. Bundan başka Habsburgların Saint Gotthard'ta yaptıkları gibi Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmının nehirden karşıya geçmesine izin verdikten sonra geriye kalan kuvvetlerin üzerine saldırımları da yüksek bir olasılıktır. Ancak başta Amcazâde Hüseyin Paşa olmak üzere Varadin yönüne ilerlenmesini savunan diğer paşalar da yukarıda sıralanan bu

riskleri defalarca hatırlatmalarına rağmen sonunda Temeşvar yönüne ilerlenmesine karar verilir. Temeşvar yönüne ilerlenmesi kararının alınmasında II. Mustafa'nın Temeşvar Muhafızı Koca Cafer Paşa'ya "baba" diyecek kadar saygı duymasının ve Paşa'nın Temeşvar yönüne gidilmesi konusundaki ısrarlarını kırmayıp orduyu o tarafa yönlendirmesinin de payı vardır. Buna göre Tuna Nehri aşıp Pañcova yönüne gidilecek, Tisa Nehri Titel'den karşıya geçilecek, Titel Kalesi alınacak, daha sonra Szeged, Gyula ve Yanova kaleleri alınarak Habsburglara karşı mücadele eden Imre Thököly'ye destek olunacaktır. Bu şekilde Budin'e kadar olan güzergâh da Osmanlıların eline geçecektir (Dudás, 1885: 25; Özkan, 2009: 1784-1785; Katona, 2012; Türker, 2018: 194; Karagöz, 2020: 510; Bağ, 2020: 23).

Ordunun Temeşvar yönüne yürütülmesi kararı alınmış olsa da Nusretnâme, Amcazâde Hüseyin Paşa'nın bu karardan sonra da itirazlarını sürdürdüğünü söyler (Özkan, 2009: 1786):

"...mütaleası hilâfına tehlikeli karar verildiğini gören Amcazâde Hüseyin Paşa toplantı dağıldığı halde söylenmesine devam ederek: ...bu gideceğiniz yerler sazlık ve bataklıklar içinden geçmekte ve bu yollarda ağır sıkıntılar çekilmesi apaçık görülmektedir. Bu yol üzerinde kaç kere köprü kurmak gerektiğini kimse kestiremez. Hele bir parça yağmur yağarsa her taraf çamur deryası olacak, o zaman bütün zahire ve top arabaları, yük katarları, yaya ve atlı asker yollarda dökülüp kalacak, işin sonu da bir felâket olacak. Düşman ülkesinin baş kalesi olan Varadin bir yanda dururken hayal ettiğiniz ülkeleri ele geçirmek boş bir düşüncedir. Bir kalenin çepeçevre kuşatıldığı hiçbir zaman görülmemiştir. Kaleler her zaman bir yanından topla dövülerek muharebeye girilir. Burnumuzun dibinde Varadin dururken başka yere neden gitmek gerekiyor, bunu anlayamıyorum. Bir kere Varadin'e gidelim, kuşatalım, açmak kolay gelirse ne güzel, hiç olmazsa kuşatmış olarak şerefimizle döner geliriz diye yanıp yakılmaktaydı..."

1.3. Osmanlı ve Habsburg Ordusunun İlerleyişi

Mecliste alınan karar gereği Osmanlı ordusu Sadrazam Elmas Mehmed Paşa komutasında Tuna Nehri'ni geçerek ve 20 Ağustos'ta Pañcova'ya ulaşır. Bu sırada Prens Eugene Hırvatistan'dan Erdel'e kadar dağınık halde bulunan ve son zamanlarda Erdel'de neredeyse kendi başına hareket etmekte olan General Jean Rabutin'in (1642-1717) süvari birliklerini toplamaya ve ordusunun iâşesini sağlamaya çalışmaktadır. Zira bu zamanda Habsburgların sadece iki hafta yetecek unu bulunmaktadır, yulafları ise hiç yoktur. Habsburg ordusunun iâşesi Komorn ve Budin'den temin edilebilirdi, ancak nakliye gemilerinin kaptanları teminat talebinde bulununca Eugene, masrafları karşılamak için Kont Herberstein'den 1.000 gulden ödünç almak zorunda kalır. Osmanlı ilerlemesi devam ederken Eugene, Osmanlılar Varadin'i kuşatmak için harekete geçerlerse geri dönüşlerini engellemek için komutanlarından Nehm'e Titel'i kuşatmasını ve mutlak suretle orada tutunmasını emreder (Dudás, 1885: 23, 32, 26; Katona, 2012; Türker, 2018: 195; Karagöz, 2020: 536).

Osmanlılar ise bu sırada Habsburg ordusunun Titel ve Szeged arasında bulunduğu haberleri üzerine Titel yönüne yürümeye karar vermişlerdir. Eugene de Osmanlıların Titel'de hiç durmadan Erdel'e yönelmeleri ihtimaline karşın, ayrıca

Rabutin'in süvari kuvvetleriyle ana kuvvetlerini birleştirmek amacıyla bir süredir bulunduğu Kovil'den 21/22 Ağustos'ta ayrılarak Titel üzerine yürüme başlar ve 25 Ağustos'ta Pétervarad ve Zenta arasındaki Csikaer Bataklığı'na gelir. Habsburg ordusu bu şekilde ileri hareketine devam ederken Osmanlı ordusu da 27 Ağustos'ta Tisa Nehri üzerindeki köprüden karşıya geçerek Nehm'in de kuşatmak üzere harekete geçtiği Titel Kalesi'ni 28 Ağustos'ta alır ve kaleyi yerle bir eder. Nehm'in Osmanlı saldırılarına karşı duramaması üzerine Titel ile Varadin arasındaki bataklık araziye aşarak Varadin'e doğru çekildiği haberlerini alan Eugene, Nehm'e Varadin'e kadar çekilip gerekli tedbirleri almasını ve her ne şekilde olursa olsun bu noktada tutunup daha fazla geri çekilmemesini emreder. Titel'in Osmanlılar tarafından bu kadar çabuk ele geçirilmesinin Habsburglar tarafında şaşkınlığa sebep olduğunu Eugene'nin Habsburg İmparatoru I. Leopold'a (Macarca: Lipót. 1658-1705) yazdığı raporda geçen "Hiç kimse bunun (Titel Kalesi'nin ele geçirilmesi) bu kadar erken olacağını tahmin edemezdi. Generaller, daha en az iki gün vaktimiz olacağından emindiler" (Doğan, 2022: 13, 36. dipnot) şeklindeki cümleden anlamaktayız. Habsburglar açısından olumsuz şekilde görülen bu duruma karşın Eugene bu sırada Osmanlı ordusunun muharebe gücü ve gerçekleştirmekte olduğu manevralar hakkında ayrıntılı bilgiler edinmektedir. Başta Eugene olmak üzere Habsburg komuta kademesinin Osmanlıların askerî faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olması bu zamanda Osmanlı ordusunun içinden Habsburglara haber ulaştıran kişilerin varlığı ihtimalini güçlendirmektedir (Dudás, 1885: 23, 26, 32; Katona, 2012; Türker, 2018: 195; Karagöz, 2020: 536).

30 Ağustos'ta Sultan II. Mustafa beraberindeki kuvvetlerle birlikte Varadin'e doğru yönelince Eugene de ihtiyat amacıyla birliklerinin bir kısmını buraya göndermek zorunda kalır. Ancak Habsburgların hareketleri Varadin Kalesi'ni ele geçirmek için hazırlık yapmakta olan Osmanlı kuvvetlerini huzursuz edip endişeye sürükleyince Osmanlılar Varadin Kalesi'ni kuşatmaktan vazgeçer ve yönlerini Habsburglara karşı isyan etmiş Imre Thököly'nin başını çektiği Macarlarla iş birliği yapmak ve Thököly'nin hızlı bir hücumla alınmasının mümkün olduğunu belirttiği Szeged'e çevirirler (Dudás, 1885: 40; Katona, 2012; Afyoncu, 2014: 280; Türker, 2018: 196; Stepanovič, 2019: 21).

31 Ağustos'ta Zenta'da bulunan Prens Eugene'nin ana birlikleri General Rabutin'in süvari kuvvetleri ile birleşir ve bu suretle Habsburg ordusunun sayısı artar ki kaynaklar Alman, İspanyol, Fransız, İtalyan, Çek, Moravya, Macar, Hırvat, Sırp ve Bunyevats askerlerinden oluşan Habsburg ordusunun Zenta'da yaklaşık 55-60.000 asker ile Osmanlıların karşısına çıktığından bahsetmektedir (Stepanovič, 2019: 20; Bağ, 2020: 23). Habsburglar tarafında koşullar zor olsa da 31 Ağustos'ta Prens Eugene'nin Zenta'dan "Eğer düşman bana birkaç gün daha zaman tanır ve imparatorluk ordularını toplayabilirsem Tanrı'nın da yardımı ile onların emellerini boşa çıkarmanın umudu ile yaşıyorum" (Türker, 2018: 195) şeklinde İmparator Leopold'a yazdığı mektup Viyana'da moralleri yükseltir. Bu noktada Osmanlıların ağır şekilde ilerlemesinin Habsburglara zaman kazandırdığı, bozuk olan finansal durumlarını bir nebze de olsa düzeltmelerine ve asker toplamalarına imkân sağladığını belirtmek gerekir. Osmanlı ordusu uzun ve yorucu bir yürüyüş sonrası

Zenta yakınlarına ulaşır ve 8 Eylül'de Zenta Kalesi'ni ele geçirir. Osmanlı ilerlemesi devam ederken Eugene tüm birliklerini toplamış halde ordusunu zaman zaman taciz eden Osmanlı süvarilerine karşı koyarak ilerleyişine devam ederken II. Mustafa'nın Varadin'i ele geçirmekten vazgeçtiğini ve yönünü Szege'de çevirdiğini öğrenince Osmanlı ordusunu daha dikkatli şekilde takip etmeye başlar. Sefer günlüğünde Eugene'nin "Düşmanın kıyı değişikliğini önlemenin ve Transilvanya'ya (Erdel) doğru ilerlemesini engellemenin tek yolu, onu yakından takip etmektir ve eğer bir yerden karşıya geçmeye kalkırsa onu köprübaşında boğacağım" (Katona, 2012) şeklinde yazıyor olması Habsburgların Osmanlıları bu sırada yakından takip etmekte olduklarını göstermektedir. Bu takip sırasında Osmanlı süvarilerinin Habsburg ordusuna saldırılar düzenlediğini Eugene'nin imparatora yazdığı raporlardan öğrenmekteyiz (Türker, 2018: 195): "Hem iyi niyetlilik hem de cesaret bakımından orduyu ne kadar övsem azdır. Düşman ister önümüzden ister yanımızdan taciz etsin, kimseyi sıkılganlık ve utanç kaplamadı. Ben, düzenli şekilde ilerledim ve 18 saat yürümelerine rağmen kimse geride kalmadı". Bu zamana kadar Habsburglar tarafında yaşananları tarihçi Heineich von Kausler (1801-1873) aşağıdaki şekilde anlatmaktadır (Dudás, 1885: 40):

"Prens Eugene, II. Mustafa 8 Eylül'de Theiss nehrinden yukarı doğru çıkarken ordusunun bir günlük erzak ihtiyacını hazırlatmış ve 9 Eylül'de kurumuş olan Szireger bataklığını kolayca geçerek karşı tarafa intikal etmiş, 10 Eylül'de ise imparatorluk ordusu St. Thomas'a gelmişti. Prens, Türklerin St. Thomas'ta bataklığın üzerindeki köprüyü yakmış olabileceklerini düşündüğünden 9 Eylül akşamı bataklığın üzerine iki köprü yaptırdı."

Habsburg ilerleyişi devam ederken Osmanlılar tarafında yapılan bir plan değişikliği ile ordunun Tisa Nehri'ni Küçük Kaniye civarında geçeceği yerde Zenta'dan geçmesine karar verilir ve Tisa Nehri üzerine bir Fransız mühendisin de yardımıyla altmış veya seksen üç adet tombazdan oluşan bir köprü inşasına başlanır. Köprüden 10 Eylül'de otâğ-ı hümayun, rıkâb-ı hümayun ağaları, hazîne-i âmire ile Sultan II. Mustafa Tisa'nın sol kıyısına geçerken onları yeniçerilerin, sipahilerin, silâhdarların, cebecilerin, topçu ve top arabacısı ocaklarının bir kısmı takip eder (Katona, 2012; Afyoncu, 2014: 280; Türker, 2018: 196; Stepanovič, 2019: 21).

Osmanlıların karşıya geçişi devam ederken Eugene, Osmanlı ordugâhına sadece 17 km. uzaklıkta bulunan Óbéc's'e varmıştır. 10-11 Eylül gecesi Habsburg ordusunda bulunan Sırp komutanı Jovan Popovič Tekelija (1665-1722) Prens Eugene'ye Osmanlıların Zenta'nın 20 km. güneydoğusundan Tisa Nehri'ni geçmekte oldukları haberini getirir. Tarihçi Friedrich Varchmin (1825-1904) gelişmeleri şu şekilde anlatır (Türker, 2018: 196):

"Becse'de bulunan Prens Eugene 10 Eylül'ü 11 Eylül'e bağlayan gece düşman ordularının Zenta'ya yarım mil uzaklıkta Theiss üzerindeki bir köprüyü yıktıklarını ve birkaç süvari birliğini karşıya geçirdiklerini öğrenmişti. Muharebe artık kaçınılmaz görünüyordu, zira Türk ordusu bu köprü olmadan geriye çekilemezdi."

11 Eylül günü sabah saatlerinde Prens Eugene'nin yaklaşık 60.000 kişilik bir kuvvetle süratli bir şekilde yaklaştığı haberleri üzerine Osmanlılar Tisa Nehri'nden karşıya geçişi hızlandırırlar, askerin ve mühimmatın bir kısmı ve Osmanlılara desteğe gelen Kırım Hanı'nın oğlu Şehbaz Giray aynı gün Tisa'nın karşı kıyısına geçmiş olsa

da Osmanlıların konuşlandığı arazi nehrin kolayca aşılabilecek bir yerinde olmadığı gibi yapılacak bir saldırıya da açıktır. Habsburgların yaklaşması üzerine Tisa Nehri ve Habsburg kuvvetleri arasında sıkışmamak için Anadolu Beylerbeyi Mısırlızâde İbrahim Paşa, Diyarbekir Beylerbeyi Kavukçu İbrahim Paşa (?-1697) ve Küçük Cafer Paşa (Boşnak Cafer Paşa) komutasında bir miktar kuvvet Habsburgları karşılamak üzere ileri çıkar. Bu sırada başta Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, Koca Cafer Paşa, Baltaoğlu Mahmud Paşa olmak üzere birçok komutan ve birlik daha henüz Tisa Nehri'nin karşısına geçmemiştir (Katona, 2012; Afyoncu, 2014: 280; Türker, 2018: 196; Stepanovič, 2019: 21).

Habsburgların üzerine gönderilen kuvvetler onları durdurmada yetersiz kaldığı gibi Eugene yapılan mücadele sırasında atından düşerek Habsburglara esir düşen ve ölümlle tehdit ettiği Osmanlı süvarilerinin komutanı Küçük Cafer Paşa'dan Habsburg ordusunun yaklaştığını öğrenen Osmanlıların Tisa Nehri'nin sağ tarafından ilerlemekten vazgeçtiği, Zenta'nın biraz aşağısında, Szenttamás bataklık arazisi civarında köprü kurduğunu, süvarilerin Tisa'nın sol kıyısında olduğunu, piyadelerin ise Tisa'nın sağ kıyısında mevzilendiği şeklinde istemiş olduğu tüm önemli bilgileri elde eder. Duyduklarını teyit etmek isteyen Eugene yanına süvarileri de alarak Osmanlıların köprü kurduğu mevkîe bir saat uzaklığa geldiği zaman Cafer Paşa'nın söylediklerinin doğru olduğunu görür. Bundan başka Sultan II. Mustafa ve Sadrazam Elmas Mehmed Paşa arasındaki mesafenin bir hayli fazla olması, köprü'nün kötü durumda bulunması ve süvarilerin ve piyadelerin bağlantısının kesilmiş olmasının Habsburgların başarı şansını arttığını anlar. Gelişmeler Matthäus Merian (1593-1650) tarafından 1633-1738 yılları arasında yayımlanan *Theatrum Europaem*'da da kayıtlıdır (Dudás, 1885: 37; Katona, 2012, Türker, 2018: 195-196; Stepanovič, 2019: 23; Bağ, 2020: 24-25; Karagöz, 2020: 536; Bağ, 2020: 23):

“Yürüyüş esnasında onu (Küçük Cafer Paşa) sorguladım ve onu gerçeği benden saklamaması için tehdit ettim. Daha sonra Sultan'ın her halükarda Szege'de saldırıp orayı ele geçirmeyi planladığını itiraf etti. Eğer şiddetli bir saldırıyla oradaki surları ele geçirebilirse [...] benden önce oraya ulaşabilirdi, çünkü orada neredeyse hiç tahkimat yoktu. Sultan, Petersburg'a yürüyüşümün haberini aldığı anda ve Szege'de çok güçlü bir garnizon bulunduğundan emin olduğunda (Paşa, Sultan'ın) Zenta'da durduğunu ve Tisa üzerinde bir köprü inşa ettiğini iddia etti. [...] Şimdi asıl niyet, Sultan'ın Yukarı Macaristan ve Transilvanya üzerine yürümesiydi. Bu sırada kendisi de 1.000 atıyla birlikte Tisa Nehri'ni geçmişti. Paşa'nın söylediği üzere ağır silahlar ve ağırlıklar dün gece onu takip etmişti. Yüzden fazla topa sahip ordunun geri kalanı o tarafta [Tisa'nın sağ kıyısında] kalmıştı. Geri kalan kısım nehri geçecek olsa da Paşa kesin bir şey bilmiyordu. Bu arada [Tisa'nın sağ kıyısında kalanlar] birbirine yakın duruyordu ve belli sayıda Türk, Tatar ve Kuruc orada kalmıştı. [...] Bunun üzerine yürüyüşüme devam ettim ve [bu arada] her an düşmanın duraksamadan Tisa'yı geçerek geri çekildiğine dair yeni bilgiler aldım. Ancak diğer generallerle birlikte düşmanın tüm piyadeleri – Paşa'nın ifadesine göre – bu tarafta kalmıştı. Bu nedenle tüm süvariler ve az sayıda topçuyla Zenta'ya bir saatlik yürüyüş mesafesine kadar ilerledim...”

Muharebede yer alan tarihçi Kont Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730) de yukarıda anlatılanlarla yaklaşık olarak aynı bilgileri verir (Keleş ve Kaymaz, 2020: 56): “Prens, Türk paşasından Sultan'ın süvarileri ile Tisa'yı geçtiğini, piyade ve ağırlıklarının da geçirmeye hazırlandığını ve bu hareketin birkaç gün içinde

tamamlanacağını öğrendi; filhakika Zenta'ya geldiği zaman Türk paşasının anlattıklarının tamamen doğru olduğunu kendi gözleriyle gördü ve fırsatı yakaladığını anladı.”

Nusretnâme, Habsburgların muharebe alanına yakın bir mevkiye (bu yer büyük ihtimalle Pesir köyü yakınlarıdır) geldiklerinde ilk başta Osmanlılara daha fazla yaklaşmaktan çekindiklerini ancak bu sırada Osmanlı tarafından iki çoban ve bir Arnavut'un Habsburgların tarafına geçtiklerini ve “ne durursunuz İslam askerinin ekseri karşuya geçip sizin korkunuzdan birbirini kırarak suya döküldü. Metrislerde kalan bir miktar askerdir fırsat ise ancak olur” (Karagöz, 2020: 538) şeklinde sözler söyleyerek Habsburgları Osmanlılarla muharebeye cesaretlendirdiğini söyler.

2. Zenta Muharebesi

11 Eylül'de Habsburg ordusu öğleye doğru altı kol piyade ve altı kol da süvari olmak üzere toplam on iki hat şeklinde muharebe dizilişi almaya başlar. Habsburg ordusunun istenilen muharebe düzenini alması, toparların mevzilere yerleştirilmesi, diğer faaliyetlerin tam anlamıyla tamamlanması ve yapılacak muharebede izlenecek stratejinin belirlenmesi süreci yaklaşık olarak ikinci vaktine kadar sürer. Theatrum Europaem'da Habsburg ordusunun Eugene tarafından dizilişi “...Orada piyadelerin arkamızdan yürümesini bekledim ve orduyu öyle bir şekilde muharebe hattına yerleştirdim ki, sağ kanat Tisa'ya kadar, sol kanat ise birliklerin hattının izin verdiği ölçüde düz araziye kadar uzanıyordu” (Dudás, 1885: 37) şeklinde anlatılmaktadır.

Habsburgların manevralarından ve birliklerin hareketlerinden Eugene'nin büyük bir saldırıya hazırlandığını anlayan Sadrazam Elmas Mehmed Paşa ağırlıklarla birlikte Tisa Nehri'nin henüz karşı tarafına geçmemiş Osmanlı birliklerini de süratle karşuya geçirip köprüyü yıkmak ister. Birliklerin acele şekilde karşuya geçişi sürerken Elmas Mehmed Paşa'nın emriyle Tisa Nehri'nden henüz karşuya geçmemiş olan birlikler yarıçapı 400 m. olan ve köprübaşından yaklaşık 750 m. uzağa kazılmış metrisler etrafında yarım ay şeklinde muharebe pozisyonu almaya başlarlar. Osmanlı süvari kuvvetlerinin komutanı Küçük Cafer Paşa Habsburglara esir düştüğünden içlerinde çok sayıda Kırım süvarisinin de yer aldığı Osmanlı süvarilerinin komutasını bu esnada Imre Thököly üstlenir.

Osmanlı kuvvetleri muharebe pozisyonu aldığı sırada Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa'nın “Bu arabalar ancak sabaha kadar karşuya geçer, askerin çoğu geçti, düşman da yakın geldi, bu daire büyüktür, ihata edecek kadar piyademiz kalmadı, metrislerden piyade askeri ve top ve zahire arabalarını çekip eldeki askere göre köprübaşında kuvvetli bir metris alınmalıdır” şeklindeki tavsiyesi üzerine metrisler etrafında muharebe pozisyonu almaya başlamış asker geri çekilerek Osmanlı savunma hattı daraltılmaya başlanır. Ancak bu plandan haberi olmayan savunma hattının gerisindeki askerler Habsburgların metrislere girdiğini düşünerek daha savunma hattı tam olarak yerleşmeden telaş içinde geriye, Tisa Nehri'ne doğru çekilmeye başlarlar. Bu durumu gören Sadrazam, derhal geriye çekilen askeri toparlar ve yaklaşık yedi bin kişi ile birlikte yeniden Habsburgları karşılamak üzere mevzilenir.

İki piyade taburu, 48 süvari birliği ve on toptan oluşan Habsburg sol kanadı General Guido Stahremberg, Vaudémont Prensi Charles Thomas de Lorraine ve teğmen Johann Andreas Graf Corbelli'nin; on piyade taburu, 42 süvari birliği ve on iki toptan oluşan Habsburg sağ kanadı General Sigbert Heister, General Johann Heinrich Joachim Truchsess ve teğmen Johann Franz von Gronsfeld'in; 21 piyade taburu, 48 süvari birliği ve iki toptan oluşan Habsburg merkez kuvvetleri ise Prens Eugene, Christopher von Berner, Heinrich Reis ve süvari generali Jean Louis de Bussy-Rabutin'in komutası altında bulunan Habsburg ordusu saat 17.00 veya 18.00 civarında hücumla başlar ve Osmanlı kuvvetlerini sağdan ve soldan yoğun top ve tüfek ateşi ile köprübaşına doğru sıkıştırır.

Yapılan ilk hücumda Osmanlılar tarafından terk edilmiş olan ilk metris Habsburglar tarafından kolaylıkla ele geçirilir. Muharebe hattının önünde yer alan ilk metrisin düşmesi üzerine Osmanlılar ikinci metrise geri çekilir. Habsburglar bu noktaya şiddetli bir saldırı gerçekleştirirlerse de Osmanlılar mevzilerini terk etmezler. Bunun üzerine ikinci bir saldırı daha yapan Habsburglar kalın zincirlerle birbirine bağlanmış çift sıra arabalardan oluşan Osmanlı tahkimatını aşamazlar. Üstelik muharebede yer almış rahip Gottfried Kleeman'ın ateşlendiği zaman yeri ve göğü aynı anda sarstığını ve çıkan dumandan güneşi görmenin mümkün olmadığını söylediği Osmanlı topları da Habsburglara oldukça zayıf verir. Ordusunun daha fazla kayıp vermesini istemeyen Eugene, Osmanlılara beklemedikleri ve bu suretle yeterince tahkim etmedikleri bir yerden Szeged yönünden saldırmaya karar verir. Vaudémont Prensi Charles Thomas de Lorraine komutasındaki süvariler Osmanlılar tarafından bir saldırı gelmeyecek şeklinde düşünüldüğü için top yerleştirilmemiş ve yeterince tahkim edilmemiş Szeged tarafından ani bir hücum yaparlar ve bu hücumu durdurmak mümkün olmaz. Osmanlıların Szeged yönüne yeterince önem vermedikleri hususuna Zenta'daki gelişmeleri Feth-i kal'a-i Tîtel ve ceng-i Tabur bölümlerinde anlatan, yazarı tam olarak bilinmemekle birlikte büyük ihtimalle Reisiül kitab Rami Mehmed Paşa (1654-1706) olduğu düşünülen Anonim Osmanlı Tarihi'nde de yer verilir (Papp, 2021: 88): “Kâfırlar, Szeged istikametinden yaklaşıyor olabilir denilmesine rağmen ne siperin o tarafına dikkat edildi ne de o istikamete ayrı bir önem verildi” (Katona, 2012; Afyoncu, 2014: 280; Stepanovič, 2019: 22-23; Bağ, 2020: 26; Kantemir, III, 278-279; Anonim Osmanlı Tarihi: 128).

Osmanlıların Tisa Nehri'ne doğru geri çekildiğini gören içinde dragon süvarilerinin de yer aldığı Habsburg ordusunun sol kanadı da hücumla geçince bu sırada zaten dağılma belirtileri görülmeye başlanan Osmanlı birlikleri birbirini ezerek Tisa Nehri'ne dökülmeye başlar. Durumun lehlerine dönmekte olduğunu gören Habsburg sağ kanadı ve içinde Steiermark Alayı'nın da bulunduğu Eugene komutasındaki merkez kuvvetler de Osmanlı savunma hatlarını aşıp içeri girince durum Osmanlılar adına daha da kötüleşir. Durumu gören Elmas Mehmed Paşa, hemen bir süvari birliği toplayarak Habsburg sol kanadına şiddetli bir saldırı gerçekleştirirse de bu saldırı Habsburglar tarafından püskürtülür. Bu girişim başarısız olunca Osmanlı hatlarında açılan boşluktan merkezde Eugene ile birlikte ilerleyen piyadeler içeri girmeye başlar. Şiddetli şekilde yapılan çarpışmalardan sonra Osmanlı savunması çöker ve Osmanlılar geri çekilerek panik halinde düzensiz şekilde Tisa

Nehri üzerindeki köprüden karşı kıyıya geçmeye başladılar. Ancak bu sırada Osmanlı saflarında yaşanmakta olan kargaşalıktan faydalanarak Habsburgların köprübaşını ele geçirip köprüyü ikiye ayırma girişiminde bulunmaları Osmanlı saflarındaki kargaşalığı daha da arttırdı.

Elmas Mehmed Paşa, askerin geri çekildiğini ve köprüden geçmeye başladığını görünce köprünün iki tombazını kaldırdı. Aslında köprüyü kaldırma fikri durumun kötüye gittiğini gören Thököly tarafından daha Elmas Mehmed Paşa köprünün iki tombazını kaldırma emrini vermeden önce Sultan II. Mustafa'ya önerilmiş olsa da II. Mustafa'nın bu fikri kabul etmemesi üzerine köprü yerinde kalmış, ancak sonradan Sadrazam'ın emri üzerine köprünün iki tombazı kaldırılmıştır (Karagöz, 2020: 544, 235. dipnot). Bununla birlikte bu girişim de Osmanlıları muharebe alanına döndürmeyi başaramaz ve ağır bir Osmanlı mağlubiyeti kaçınılmaz olur. Tisa Nehri'nin diğer tarafında kalan Osmanlı birlikleri ile Habsburglar arasında devam eden muharebede Sultan II. Mustafa ve yanındaki birlikler önceden nehrin karşısına geçtiklerinden ve köprü de yıkıldığından dolayı Habsburglarla mücadele eden kuvvetlere yardım edemezler ve yaşananları seyretmek zorunda kalırlar (Katona, 2012; Afyoncu, 2014: 280; Stepanovič, 2019: 22-23, Bagi, 2020: 26; Kantemir, III, 278-279; Anonim Osmanlı Tarihi: 128).

Muharebe, Habsburg sefer günlüğünde aşağıdaki şekilde tasvir edilmektedir (Bagi, 2020: 25):

“...Bu hücumda süvariler şimdiye kadar şahit olmadığım bir şey yaptılar. Piyadelerle birlikte metrislerin boşluklarına doğru ilerlediler ve tıpkı piyadeler gibi ileri atıldılar. Ne zaman ki sol kanat bu şekilde ilk boşluğa ulaştığı zaman tüm ordu içeri girdi ve onları durdurmanın artık imkânı yoktu. Bu nedenle süvari birlikleri atlarından inip yürüyerek metrislerin üzerinden geçmeyi daha uygun gördüler. Düşman piyadelerinin tamamının nehrin bu [sağ] tarafında olduğu ve diğer tarafta Sultan'ın muhafızlarından sadece birkaç bin kişinin kaldığı ifade edildi. [...] Bu görkemli zafer güneşin batışıyla sona erdi ve sanki imparatorluk ordularının parlayan gözleri olan güneş daha erken batmayacakmış gibi görünüyordu. Hiçbir kalem yeteri kadar şanla onurlandırmak şöyle dursun, majestelerinin kahraman generallerini anlatmaya yetmez.”

Thököly, daha sonra 1701-1705 yılları arasında sürgün yıllarını geçirdiği İzmit'te muharebe hakkında şunları yazacaktır (Dudás, 1885: 57, 59. dipnot):

“Sultan'a köprünün yıkılmasını önerdim, ancak Sultan çekinerek 1.000 atıyla birlikte köprüden geçti ve önerimi dinlemedi. Ardından başkomutana (Elmas Mehmed Paşa) gittim ve Eugene çok büyük bir kuvvete sahip olduğu için başkomutandan 20.000 asker istedim, verecekti, ama adamları ona itaat etmedi; o zaman sadece 2.000 atlı koştı ve bu sırada top atışları Eugene'nin sol kanadını darmadağın etti, ancak Eugene hemen bazı birliklere iki sıra halinde dizilmeleri için emir verdi, hepsi anında yerlerine geldiler ve iki yerde de ilk siperlere girdiler. Dehşete kapılan Müslümanlar kendilerini ikinci siperde atılarsa da toparlanamadılar ve Hristiyanlar tarafından takip edilip öldürüldüler.”

Kont Marsigli de muharebe hakkında şunları söyler (Doğan, 2022: 20):

“1697 yılında gerçekleşen Zenta Muharebesi, Osmanlılar için çok kanlı geçti. Sadece Sultan ve süvarisi Tisa Nehri'ni geçebildi. Onların dışında ne bir yeniçeri ne piyadelerden bir komutan ne de Sadrazam karşı tarafa geçebildi. Düşmandan kaçan Osmanlı askerlerinin yarattığı kargaşa ile köprü aniden çöktü. Askerlerin bir kısmı imparatorun ordusundan ateşlenen topların arasında kalırken, bir kısmı da Tisa

Nehri'ne atlayıp boğuldu. Geri dönecek başka bir yol bulsalar da diğer muharebelerde olduğu gibi geri çekilirlerdi... Osmanlı askerleri vaktinden önce muharebeden firar edip geride çadır, top ve diğer yüklerini bıraksalar da geri çekilen askerler biraz uzakta yeniden toplanırlardı. Orada çadır ve topları da vardı. Ancak Zenta Muharebesi'nde bunu başaramamışlardır; Osmanlı piyadesi Tisa Nehri ile düşman ateşi arasında sıkışıp kalmıştır. Nehri geçmelerine yardım edecek köprüünün parçalanması yüzünden hepsi birden perişan olmuştur. Osmanlılar; Ujvar, Budin ve Belgrad kuşatmalarında Zenta'daki gibi peş peşe üç defa mağlubiyet alsalar da, piyadelerini ikmal etmek için barış yaparlardı...”

Muharebenin sonlarına doğru Mehmed Paşa yanında kalan ancak geri çekilmeye niyetlenen başta yeniçeriler olmak üzere tüm askerlere “Ben ölünceye kadar döğüşürüm, siz nereye kaçarsınız” diyerek moral ve cesaret vermek isterse de yeniçeriler, Mehmed Paşa'ya “Bizi bu berzahlara düşürmek senin tedbirsizliğindir” (Keleş ve Kaymaz, 2020: 57) şeklinde karşılık verirler ve Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'yı katlederek diğer birliklerle beraber köprüye doğru geri çekilirler. Elmas Mehmed Paşa'nın muharebe esnasında Habsburglar ile mücadele ederken mi öldüğü yoksa yeniçeriler tarafından mı öldürüldüğü tam olarak bilinmemekle birlikte Anonim Osmanlı Tarihi'nde Elmas Mehmed Paşa'nın ölümü şu şekilde anlatılmaktadır: “...hayâtı memâtı ve ne vechile uruldu, kâfir elinde mi oldu, yoğ ise yeniçeri kurşunu mu tutdu, çok kıl u kal olup sıhhatine zafer bulunmadı.” (Özkan, 2009: 1788, 28. dipnot). Tarihçi Nicolae Jorga (1871-1940), yeniçerilerin sadece Sadrazamı öldürmediğini, ilaveten 13 beylerbeyini daha katlettiğini ifade eder. Osmanlılar ve Habsburglar arasında mücadele yaşanırken panik halinde köprüyü geçmeye çalışan Osmanlı askerlerinin bir kısmı akıntıya kapılmak suretiyle boğularak bir kısmı da Habsburglar ile yapılan mücadele esnasında yaşamını kaybeder. Bu suretle karşı kıyıya geçebilenlerin sayısı 1.000 kişi bile değildir. Nitekim Eugene de muharebe ile ilgili raporunda metrislerde, köprüde ve geri çekiliş umuduyla Osmanlıların kendilerini attığı Tisa Nehri'nde dehşet verici bir mücadele yaşandığını yazar (Özkan, 2009: 1787-1788; Türker, 2018: 197; Stepanoviç, 2019: 24; Keleş ve Kaymaz, 2020: 57; Karagöz, 2020: 524-525, 534-535; Bağ, 2020: 25):

“...Bazı yerlerde doldurdukları düşman cesetleriyle birlikte siperin karşısına geçtiler. Ardından siperde, sol kanatta ve sol tarafta korkunç bir katliam yapıldı. Düşmanın köprüye geri çekiliş hattını kestik. Muharebe meydanında ve köprüde öyle kanlı bir çarpışma gerçekleşti ki paralı askerlerimiz o kadar öfke doluydular ki bazı paşalar ve diğer seçkin subaylar hayatları için büyük miktarlarda para ödemiş olmalarına rağmen hiç kimseye merhamet etmediler. Ölmüş olanların ya da köprüünün altından çıkarılanlar dışında çok az esir almamızın nedeni buydu.”

Kont Marsigli muharebenin kazanılmasında asıl etkenin Habsburg ordusu tarafından yapılan top atışları olduğunu belirtir (Doğan, 2022: 14, 40. dipnot):

“Sultan, Tisa Nehri üzerine taşınabilir bir köprü inşa ettirip bütün süvarisiyle birlikte nehri geçmiştir. Prens Eugene uzun yürüyüş sebebiyle ordusunun yorgun düşmesine ve kurak düzlüklerden geçmiş olmasına rağmen zamanında yetişerek henüz yüklerini nehirden karşıya geçirmemiş olan Osmanlı piyadelerini top atışlarıyla dövmeye başlamıştır. Bu hadise Osmanlı ordusunun tamamen mağlup olmasına sebep olmuştur”

1788-1789 yılları arasında Viyana'da yaşamış olan yazar ve tıp doktoru Sámuel Decsy (1742-1816) ise Zenta'da yaşananlar hakkında şunları söyler (Papp, 2021: 17-18):

“[...] Osmanlı Padişahı Servia'ya geldikten sonra Imre Thököly'nin önerisiyle Timis Banat'a yürüdü ve Nagyvarad'ı ele geçirmek için Zenta yakınlarında bir köprü inşa ettirdi. Prens Eugene, [...] ordugâhından ayrıldı ve hızlı şekilde Osmanlılara doğru yürüdü. Michaelmas'ın 12. günü, gün batımında Zenta'ya vardı. Sipahiler ve Sultan nehri geçip gittiklerinde diğer kıyıda Sultan'ın yanında sadece yeniçeriler kalmıştı. Prens Eugene bu durumu gördüğü zaman Tisa üzerindeki köprüyü vurdu, metrislere hücum etti ve Osmanlı Sultanı'nın önünde 30.000 askeri öldürdü. Mücadele eden yeniçerilerin yardımına koşmak isteyen sipahiler suya atladı, bazıları vurularak öldürüldü, bazıları da boğuldu...”

Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın (1656/1659-1717) Zübde-i Vekaiyat ve vak'anüvis Râşid Mehmed Efendi'nin (1670-1735) Tarih-i Raşid adlı eserinde Eugene'nin Osmanlı birliklerinin köprüyü geçerken saldırması hilekârlık olarak değerlendirilmiş, Habsburgların bu girişimin bir benzerini 1664 Saint Gotthard Muharebesi'nde Raab Nehri geçilirken denediklerinden bahsedilmiştir. Ancak Zenta'da durum farklıdır. Osmanlılar 1664'de Habsburglarla karşılaşmak için bilinçli şekilde Raab Nehri'nden geçmek isterken Zenta'da Habsburg ordusunun bulundukları mevkie hızlı şekilde gelmesinden dolayı telaşa kapılarak Tisa Nehri'ni geçmek isterler. Saint Gotthard'da saldırıya yönelik bir hareket içinde olan Osmanlılar, Zenta'da Habsburgların saldırısına tedirginlik içinde ve planlı olmayan şekilde karşı koymak isterler (Karagöz, 2020: 538).

Muharebede 58 yeniçeri ağası, 20 sipahi ve silahdar ağası, 10 alay beyi, Anadolu Beylerbeyi Mısırlızâde İbrahim Paşa, Temeşvar Muhafızı Koca Cafer Paşa, Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa, Adana Beylerbeyi Fazlı Paşa, Diyarbekir Beylerbeyi Çerçeci İbrahim Paşa, Maraş Beylerbeyi Yunus Paşa, Avlonya sancak beyi Arnavud Kaplan Paşa, Yanya sancak beyi Bektaş Mehmed Paşa, Hüdavendigâr sancak beyi Mevlid Mehmed Paşa, Amasya ve Divriği sancak beyi Bostancı Mahmud Paşa, Teke sancak beyi Muhassıl Hasan Paşa, Suğla sancak beyi Bodur Süleyman Paşa, Mucur Mehmed Paşa ve Karındaşı Pali sancak beyi Nayser Paşa, Rumili'nden Hassa Mutasarrıfı Arnavud Murtaza Paşa, Mevlüt Mehmed Paşa, Meşayizâde Hasan Paşa, Ankaralı Ali Paşa, Kul Kethüdası Cebeci Paşa, Cebecibaşı Mustafa Ağa ve daha birçok sancak beyi ve paşa hayatını kaybeder. Habsburg kaynaklarında muharebede hayatını kaybeden Osmanlıların sayısının 25-30.000 civarında olduğu, 4.000 kişinin ise esir alındığı yazılıken Osmanlı kaynakları kayıp sayısını 7-8.000 civarında göstermektedir. Habsburg sefer günlüğünde Osmanlıların kayıpları hakkında “paralı askerler – özellikle köprüde – neredeyse bir adadaymış gibi cesetlerin üzerinde yürüyorlardı” (Bagi, 2020: 26) şeklinde bir ifadenin geçmesi, kayıpların sayısının abartıldığını düşünsek bile Osmanlı kayıplarının miktarının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bu suretle Osmanlı kayıplarının, yukarıda Decsy'nin de vurguladığı üzere ortalama bir rakamla 25-30.000 kişi civarında olduğunu düşünmek mantıklı bir çıkarım olacaktır. Muharebe sahasında kalan Imre Thököly ise kendisini muharebede hayatını kaybedenlerin altına gizler ve geceleyin Tisa Nehri'ni yüzerek kurtulur. Sultan II. Mustafa'nın ve Şeyhülislamı Feyzullah Efendi'nin (1639-1703) bizzat muharebe meydanına inerek Avrupa'da Osmanlıların aleyhine giden durumu tersine çevirme çabaları, Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın hayatını kaybettiği Zenta'da tam bir askerî felakete dönüşür. Zenta'daki kayıplar, 1683-1699 yılları arasında

gerçekleşen en önemli muharebelerden birisi olan Saint Gotthard'daki kayıplar ile karşılaştırıldığı zaman en dikkat çeken noktanın her iki muharebede de Osmanlı sadrazamlarının, Saint Gotthard'ta Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa, Zenta'da ise Elmas Mehmed Paşa'nın hayatını kaybetmesi olduğu görülür (Dudás, 1885: 64, Faroqhi, 2004: 57; Stepanovič, 2019: 25, 27; Karagöz, 2020: 545; Bağ, 2020: 25).

Yaklaşık iki saat süren muharebede II. Mustafa ordusunun sekizde birini kaybettiği gibi yüklü miktarda ganimet de Habsburgların eline geçer. 12 Eylül sabahı Osmanlı ordugâhına giren Habsburglar yedi tuğ, içlerinde yeniçerilerin büyük sancağının da yer aldığı 423 sancak, seksen yedi top, beş yüz elli bomba, 6.300 el bombası, 6.000 (veya 9.000) at arabası, 62 nehir gemisi, 600 – tarihçi Joseph von Hammer'e (1774-1856) göre 6.000 (?) – deve, 15.000 öküz, 7.000 at ile birlikte haremden 10 kadını da ele geçirirler. Osmanlı ordugâhı o kadar zengin bir şekilde donatılmıştır ki 30 Eylül tarihli Zürih'te çıkan bir gazetede Osmanlı ordugâhında ele geçirilen kıyafetlerle tüm Habsburg ordusunun giyinebileceği yazılıdır. Ayrıca Osmanlıların geri çekilirken bıraktığı yaklaşık üç milyon forint değerinde para da sefer sonrası Viyana'ya getirilir ki bu meblağ zaten zor durumda bulunan Habsburg maliyesini bir nebze de olsa rahatlatır (Stepanovič, 2019: 25, 27, Karagöz, 2020: 545; Bağ, 2020: 25). İnsan ve ganimet kaybının yanı sıra bir başka önemli kayıp da Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın hayatını kaybetmesi sonucunda günümüzde Viyana'da Arsenal Askerî Tarih Müzesi'nde muhafaza edilen Mühr-i Hümayûn'un muharebe meydanında kalması ve Habsburgların eline geçmesidir ki böyle bir durum Osmanlı tarihinde ilk defa yaşanmaktadır. Macar barok edebiyatının önemli temsilcilerinden Mihály Cserei (1667-1756) Mühr-i Hümayûn'un Habsburglar tarafından ele geçirilişini şu şekilde anlatır (Dudás, 1885: 60, 63, 69. dipnot, 66; Papp, 2021: 19):

“Alman bir silahşör, Sadrazamın boynunda, göreve atanması sırasında iktidarın devrinin bir sembolü olan Sultan'ın mührünü asılı halde buldu. Silahşör, hayatını kaybeden Sadrazamın boynundaki mührü aldı ama bunun değerini bilmiyordu. Erdel'den gelen imparatorluk birliklerinin komutanı Jean Louis Rabutin de Bussy'nin subaylarından olan Simon Boér silahşörün elindeki mührü fark etti ve ondan aldı. Hemen Prens Eugene'nin yanına koştu ve değerli ganimeti ona verdi.”

Rabutin'in “Eğer Tanrı'nın lütfu düşmanın gözünü kör etmemiş olsaydı kışın Viyana'da kalamazdınız” (Türker, 2018: 197) şeklinde değerlendirdiği oldukça şiddetli geçen, her iki tarafın da ağır kayıplar verdiği ve muharebe sonrası Osmanlıların batı sınırının Banat'a gerilediği Salankamen Muharebesi'nde ve Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın hayatını kaybettiği Saint Gotthard Muharebesi'nde bile Mühr-i Hümayûn düşman kuvvetlerinin eline geçmemiştir. Habsburglar ele geçirdikleri bu ganimete o kadar değer verirler ki Eugene, muharebeden dört gün sonra, 15 Eylül 1697 tarihinde I. Leopold'a yazdığı raporda 1683 yılından beri Osmanlılara karşı yapılan tüm mücadeleleri kastederek “bütün muharebeler boyunca böyle çok nadir (allerrarste) bir ganimet henüz ele geçmemiştir” şeklinde yazar ve adına bir madalyon dahi darp edilen bu ganimetin Habsburglar açısından önemini ortaya koyar. Aynı raporda Eugene Osmanlılara karşı galip geldiğini vurgularken Osmanlıların da hakkını verir ve cesur bir şekilde

mücadele ettiklerini belirtir (Özkan, 2009: 1789-1790; Türker, 2018: 197; Keleş ve Kaymaz, 2020: 57):

“Gâlib geldik haşmetmeâp; düşmanı yendik. Sadrazam’ın mührü bile şimdi elimde. Elmas Mehmed Paşa, muzaffer kılıçlarımızın altında can verirken Bâbüâlî’nin satvetinize karşı diz çöktüğünü göstermek ister gibi, padişahın mührünü de bize bıraktı. Şimdi Theiss suyu büyük zaferinizin şanlı hikâyesini Tuna’ya götürüyor. Bu hikâye o yolla denizlere ve ebediyete gidecek. Fakat haşmetmeâp, itiraf etmeğe mecburum, Türkler taşıdıkları parlak şöhrete layık bir biçimde dövüştüler. Tam Türk’e yakışır bir ferâgatle ve celâdetle çarpışa çarpışa öldüler. Onların sönüşü, parlıtlarla göz kamaştırdıktan sonra sönen şimşekleri andırıyor. Karşımızdan ağır ağır kaybolan bir ışık kütlesi gibi beyaz bir eriyişle çekildiler. Onların mağlubiyetleri de galibiyetleri gibi şanlı ve ibretli.”

Eugene, aynı tarihli bir başka raporunda Habsburgların kayıplarını 1.169, yaralı sayısını ise 279 olarak verirken Habsburglar 353 at ve 16 öküz de kaybederler. Eugene’nin raporunda yer alan bu rakamlara karşın Habsburgların kayıplarını 1.551/1.584 ölü ve 302 yaralı, 699 ölü ve 1.934 yaralı, 401 ölü ve 1.465 yaralı şeklinde veren kaynaklar da mevcuttur. Habsburgların kayıpları arasında Binbaşı Sigbert von Heister, kont Wirich Philipp von Daun, kont Johann Anton Franz von Thürheim ve aldığı yaralardan ötürü 21 Ekim’de hayatını kaybeden Tümgeneral Heinrich (VI.) Reuß Graf zu Obergreiz de bulunmaktadır (Katona, 2012; Karagöz, 2019: 57; Stepanovič, 2019: 27; Karagöz, 2020: 545, 238. dipnot; Bağ, 2020: 27; Doğan, 2022: 15). Eugene raporunu “Bu galibiyetle biten mücadele, günün ve gecenin ayrıldığı vakitte sona erdi ve o gün sanki güneş bile ekselanslarının silahlarının zaferini parlayan gözlerle görmeden batmak istemedi” (Dudás, 1885: 64; Türker, 2018: 197; Stepanovič, 2019: 24; Karagöz, 2020: 544) şeklinde sonlandırır.

Eugene, 15 Eylül’de yazdığı rapordan bir hafta sonra 21 Eylül 1697 tarihinde yazdığı raporunda ise ordusunun aldığı muharebe düzeni ile Osmanlı kuvvetlerini bertaraf ettiğini, Osmanlıların planlarını daha önceden öğrendiğini, zor koşullar altında Szeged’i askerî açıdan savunmasız bırakmayarak garnizonunu güçlendirdiğini, hatta Osmanlıların Szeged’e yönelik ani saldırı girişimlerine de engel olduğunu belirtir. Zenta önlerinde ise Osmanlıların Tisa Nehri üzerindeki köprü ile olan bağlantılarını başarıyla kesmelerinden ötürü komutanlarının bir takdir yazısıyla ödüllendirilmelerini ister (Karagöz, 2020: 550).

Tisa Nehri üzerine kurulmuş köprüden karşıya geçmiş ve Osmanlı-Habsburg mücadelesi devam ederken Csóka düzlüğüne ilerleyen ve burada ordugâh kuran, Anonim Osmanlı Tarihi’ne göre ölümden kıl payı kurtulmasına rağmen yine aynı kaynağın “Nehrin diğer tarafında kalanlar çok umutluydular, çünkü neler olduğu hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı” (Papp, 2021: 90) şeklinde bahsettiği Sultan II. Mustafa’ya mağlubiyet haberi muharebe gününün gecesinin ilerleyen saatlerinde Bozoklu Mustafa Paşa tarafından getirilir. Geceleyin ordugâhta yapılan toplantıda Habsburglar üzerine yürünmesi veya Temeşvar’a ilerlenmesi fikri tartışılır. Ancak bu aşamada yanında nispeten az sayıda asker bulunan II. Mustafa fazla risk almak istemez ve 2.000’e yakın askerle alınan ağır mağlubiyetin ve muharebe sahasından sessiz sedasız şekilde geri çekilmesinin getireceği isyan riskini de göze alarak Temeşvar’a doğru geri çekilir. 17 Eylül’de Habsburglara ulaşan haberler Osmanlıların

Temeşvar'dan da ayrıldıkları, Paçova üzerinden Belgrad'a doğru ilerlemekte oldukları şeklindedir. 25 Eylül'deki bir habere göre ise Osmanlılar Belgrad yakınlarından Tuna Nehri'ni geçmişler, kışlık ordugâhlarına, Edirne'ye yönelmişlerdir (Özkan, 2009: 1788, 23. dipnot; Karagöz, 2020: 549; Doğan, 2022: 17).

Habsburgların Temeşvar'a doğru çekilen Osmanlıları yeteri kadar takip edememelerinin en büyük sebebi muharebe alanında beklenenden daha fazla kayıp vermeleri, lojistik sürecinde yaşanmakta olan olumsuzluklar, yağın sağanak yağmurlar, ordu içinde görülen salgın hastalıklar ve muharebe esnasında yıkılan Tisa Nehri üzerindeki köprüyü hızlı şekilde yeniden inşa edememiş olmalarıdır (Karagöz, 2020: 548). Bu koşullar 16 Eylül tarihli bir mektupta Habsburgların önce Temeşvar'a, bir sonraki yıl ise Belgrad'a ilerlemeleri gerektiği yazılmasına rağmen Habsburgların Temeşvar'a ve Belgrad'a yürümesini önlemişse de "Si vis Pacem para Bellum" (Barış istiyorsan savaşa hazırlan) şeklindeki deyimine uygun olarak Eugene'nin kuvvetleri 23-24 Eylül tarihlerinde Saraybosna'ya kadar ulaşan akınlar yaparlar (Doğan, 2022: 16). Habsburgların herhangi bir engelle karşılaşmadan Saraybosna'ya ilerlemeleri bu zamanda Osmanlı tarafında yaşanan siyasi ve askerî karışıklığı göstermesi açısından önemlidir. Galibiyetin haberini muharebeden üç gün sonra, 14 Eylül'de Eugene'nin yoldaşı Prens Charles Thomas de Lorraine (1670-1704) Viyana'ya götürürken Eugene de Zenta'dan kuzeye doğru hareket eder (Dudás, 1885: 57, 63; Barta, 1995: 5, Stepanoviç, 2019: 29-30; Bağ, 2020: 27).

3. Zenta Muharebesi'nin Osmanlılar ve Habsburglar Açısından Değerlendirilmesi

Aslında gerek sefer sırasında gerekse de muharebe esnasında Osmanlıların eline Habsburgları mağlup etmek için üç önemli fırsat geçer. Bu fırsatlardan birincisi Prens Eugene'nin Zenta'da Osmanlıları kuşatmak için uzun saatler boyunca saldırı planı yapmakla ve ordusunu düzene sokmakla meşgul olduğu sırada Osmanlıların eline geçmiştir. Osmanlılar bu sırada Habsburglar üzerine bir saldırı gerçekleştirmiş olsalardı hazırlıksız şekilde yakalayacakları Habsburglar karşısında galip gelmeleri oldukça yüksek bir ihtimaldir. İkinci fırsat Pétervarad önlerinde Habsburg ordusunu yine hazırlıksız şekilde yakaladıkları zamandır. Osmanlılar bu fırsatı zamanında değerlendirselerdi büyük ihtimalle Habsburgları mağlup etmiş olacaktı (Karagöz, 2020: 539). Bu iki fırsatı kaçıran Osmanlılar üçüncü fırsatı muharebe devam ederken yakalarlar. Habsburgların sol kanadı ve merkez kuvvetleri Osmanlılara hücum ettiği sırada Habsburg ordugâhı saldırıya açık hale gelir. Ancak İtalyan düşünürü Niccolò Machiavelli'nin (1469-1527) "...elverişli fırsattan yararlanabilmeli, talihin olumsuz etkilerinin üstesinden gelinmeliydi" (Karagöz, 2020: 541; Bağ, 2020: 25) şeklinde belirttiği üzere bu üç fırsatı değerlendiremeyen Osmanlılar Habsburgların Zenta'da şiddetli hücumlarına karşı koymak zorunda kalırlar ve Eugene'nin ordusunun galip gelmesinin önüne geçemezler. Bazı tarihçiler, Prens Eugene'nin üzerlerine geldiğini öğrenen Osmanlı kuvvetlerinin paniğe kapılıp acele şekilde Tisa Nehri'ni geçmek yerine siperlere girip esaslı bir savunma yapmış olması durumunda böyle bir mağlubiyetin yaşanmayacağı görüşünü savunmaktadırlar. Zira Eugene, bu sırada

hem askerî donanım olarak bu kadar büyük bir saldırıya hazır değildir hem de zaten asıl niyeti Szeged'e bir an önce yardım ulaştırmaktır. Bu yüzden Zenta'da aldığı galibiyet "Eugene'nin bile beklemediği" bir zaferdir (Afyoncu, 2014: 281).

Zenta Muharebesi'nde alınan mağlubiyet Osmanlı İmparatorluğu'nu derinden sarsar. Öyle ki Osmanlılar 1710-1711 Prut Seferi'nde Rus Çarı I. Petro'yu (1682-1725) mağlup etmiş olsalar bile bu galibiyet dahi Zenta Muharebesi'nin etkilerini silemez. Zenta Muharebesi'nin etkileri o kadar büyüktür ki İstanbul'da bulunan İngiliz elçisi William Paget'in arabuluculuğu ile imzalanan Karlofça Antlaşması sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanmakta olan bunalımda ve kargaşalıkta Zenta'da alınan ağır mağlubiyetin ve artık sadece Habsburgların değil, Avrupa'nın da kahramanı haline gelmiş olan Prens Eugene gibi bir kişinin etkisi vardır. Nitekim bu durumu Mihály Cserei de (Çapraz, 2022: 2030)

"Ölenlerin çoğu suda boğulmuştu, kaç kişinin öldüğünü kimse bilemez, lakin bu muharebede Türkler öylesine bir mağlubiyete maruz kalmıştır ki bir daha tekrarı olmaz. Almanlar Türkleri büyük bir utançla barış yapmak zorunda bırakmıştır. Antlaşmanın öyle ağır maddeleri vardı ki Türk İmparatorluğu böylesini başlangıcından bu yana hiçbir düşmanı ile imzalamamıştır"

şeklinde belirtirken söz konusu durumu Sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın (1718-1730) Sultan III. Ahmed'e (1703-1730) sunduğu hattı-hümayunda da görmek mümkündür (Afyoncu, 2019: 1):

"Birader-i ferîşte-siyerleri cennet-mekân merhûm ve mağfûrun-[leh] Sultân Mustafa Hânâtâbe serâhû zamânlarında en sonra Sente üzerinde vukû' bulan ma'reke eyyâmında Franca pâdişâhı Nemçe mehâzîli ile cenk ü harb üzere iken hâlâ başvekil olan kâfir cüz'î asker ile hücum itmekle ma'âzallah zuhur iden keyfiyet ma'lûm-ı hümayûnları."

İbrahim Paşa'nın bu hattı-hümayunu üzerine III. Ahmed'in "Tafsîl olan Mustafa Hân ahvâlini bir hoş bilirüm" (Afyoncu, 2019: 1) şeklinde bir karşılık vermesi söz konusu durumu teyit etmektedir.

Zenta'da alınan mağlubiyet Osmanlı İmparatorluğu'nu her yönden sarsmış olsa da Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta'da hayatını kaybetmesinden sonra sadrazamlığa getirilen Amcazâde Hüseyin Paşa'nın "...Devlet-i Âliyyeyi Osmaniyye dört yüz bu kadar yıldan berü cihad ile meşgul ve dâima tarafı hakdan müfid bir devlettir. Bundan sonra elli sene dahi ceng etse hayli ne asker ve ne hazinesi tedbir dahi olunur" (Doğan, 2022: 19) şeklinde belirttiği üzere Osmanlı devlet adamları arasında Habsburglar ile mücadeleye devam etmek isteyenler de mevcuttur. Ancak Zenta ve sonrası yaşanan siyasi, askerî ve ekonomik gelişmeler Osmanlı yönetim kademesinde Habsburglarla yapılmakta olan mücadeleyi sürdürmek isteyenler olsa da Osmanlıları Viyana ile antlaşma yapmaya zorlar ve bu durum başta Macaristan olmak üzere tüm Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyasının siyasi yapısını değiştiren Karlofça Antlaşması'na giden yolu açar. Zira Banat eyaletinin başkenti Temeşvar hariç Erdel ile birlikte neredeyse tüm Macaristan'ın yanı sıra Slovenya, Sirem ve günümüzde Hırvatistan topraklarında bulunan bazı bölgelerin de bir daha geri gelmeyecek şekilde bütünüyle Habsburg Monarşisi'nin hâkimiyeti altına girmesi söz konusu coğrafyalarda ve Osmanlı İmparatorluğu içinde her açıdan köklü

değişikliklere ve değişimlere sebep olur (Dudás, 1885: 79; Peşalj, 2019: 39; Bagi, 2020: 27).

Bununla birlikte Osmanlıları Karlofça Antlaşması gibi büyük oranda toprak kaybına zorlayan ve Habsburgların sahip olduğu toprakları yaklaşık iki katına çıkaran böyle bir anlaşmayı imzalamaya iten tek sebebin sadece Zenta'da alınan mağlubiyet olduğunu belirtmek yanlış olacaktır. Rusya'nın 6 Ağustos 1696 tarihinde Azak Kalesi'ni alarak Osmanlı İmparatorluğu üzerinde yaratmaya başladığı Karadeniz yönünden kuşatılmışlık etkisine 1697'de Zenta'da alınan mağlubiyetin eklenmesi, ayrıca 20 Eylül-30 Ekim 1697 tarihleri arasında Büyük İttifak ile Fransa arasındaki Dokuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren Ryswick (Rijswijk) Barışı sonrası elleri rahatlayan Habsburgların önemli miktarda askerî kuvveti Macaristan topraklarına kaydıracaklarının anlaşılması Osmanlıları barışa zorlayan diğer sebepler olarak sıralanabilir. Nitekim Anonim Osmanlı Tarihi'nde Zenta Muharebesi sonrası Karlofça Antlaşması öncesi imparatorluğun durumu şu şekilde tasvir edilmektedir (Doğan, 2022: 8):

“...hayli müddetten berü taraf-ı düşmen-i din ile harb u kitâl mütemâdi olmağla her milletin hazine ve askerine fütûr gelüp, ale'l-husus re'âyâ ve berâyâ pâmâl olmuş iken cülûs-ı humâyûn-ı meymenet-lüzûmları 1106 (1694-1695) senesinde vâkı' olup, Mora ve Azak ve Kamanıçe ve Üngürüs câniblerine gereği gibi mühimmât ve asker ile ser'askerler ve irsâline gayret ve Venedik üzerine mükemmel donanmayı hümayun tedârüküne bezl-i kudret ve üç def'a bizzat Nemçe üzerine azimet buyurulup, mansûren avdet olunmuş idi.”

Mihály Cserei de Imre Thököly'nin akıbeti ile birlikte Karlofça Antlaşması'ndan şu şekilde bahsetmektedir (Çapraz, 2022: 2030):

“Birkaç yıl evvel İngiltere Kralı William, Bâb-ı Âlî'ye William Paget adlı bilge bir mütehasıs göndermişti. Bu kişi Türk ve Alman çasarlar arasında 25 yıl sürecektir bir antlaşmanın imzalanması için çabaladı. Neticede Belgrad yakınlarındaki Karlofça adlı yerde devasa binalar yaptırıldı. Gerek Türk gerekse Alman tarafından yetkililer burada toplanıp Türk milletine utanç ve zarar getirecek bir barış hakkında tartışmaya başladı. Zira Erdel'le birlikte tüm Macaristan'ın Alman çasarına, denizdeki büyük eyaletlerin Venedik'e, bütün Podolya ile birlikte Kamanıçe'nin Lehlere, Azak Kalesi'nin ise Rus çarına verilmesi görüşülürdü.”

“...Sulthan hariç kalmasınlar diye Imre Thököly ve yanındaki Macarlar hakkında da ziyadesiyle uğraşıldı. Lakin Alman çasar Thököly'yi kanun dışı ilan etmiştir. Neticede Thököly İstanbul'a gönderildi ve sürgündeyken hayatını kaybetti. Böylece Thököly isyanı da son bulmuş oldu.”

Zenta Muharebesi'nde alınan galibiyetin başta Habsburglar olmak üzere tüm Avrupa'da büyük bir sevince sebep olduğu kuşkusuzdur. Nitekim bu galibiyetin Almanca yazan dönemin gazetelerinde de büyük bir coşku ile yayımlandığı görülür. Nürnberg'de yayımlanan Montägiger Ordinari-, Friedens- und Kriegs-Currier gazetesinin 18 Eylül'de “Türklerin kanlı mağlubiyetinin ve Hristiyanların Tisa yakınlarındaki büyük zaferinin gerçek öyküsü” (Papp, 2021: 43) şeklinde bir manşetle çıkması ve Braunschweig'de yayımlanan Post-Zeitung'in “Tanrı'nın seçkin inayetiyle Türklere karşı kazanılan büyük zafer” (Papp, 2021: 43) manşetiyle muharebenin anlatımını yayımlaması Avrupa'da yaşanan coşkuya sadece iki örnektir. Hamburg'da çıkan Hamburger Relations-Courier ise Osmanlılardan ele geçirilen ganimete yer verir (Papp, 2021: 48):

“Altmış dört büyük ve küçük top, 4.000 yüklü araba, 3.000 veya 4.000 at ve büyük miktarda yiyecek ve mühimmat. Sonra Sultan’ın çadırı ve yatağı da dâhil olmak üzere ordugâhtaki tüm çadırlar. Büyük davullar ve atkuyruklu sancaklar, çok sayıda deve, sığır, koyun, inek ve diğer 16 adet top. Bunlardan Sultan’ın çadırı ve yatağı Viyana’ya getirilmiş ve imparatora sunulmuştur.”

Sonuç

Osmanlıların II. Viyana Kuşatması’ndaki başarısızlıkları uzun mücadelelere sahne olacak Avrupa’dan geri çekilme sürecinin ilk adımını oluşturur. Hem kuşatmadaki başarısızlık hem de sonrasındaki Osmanlı mağlubiyetleri, uzun süredir Macar Krallığı topraklarını ele geçirmeye çalışan Habsburgların iştahını giderek kabartır, bunun sonucunda Habsburg saldırıları sayıca arttığı gibi saldırıların şiddeti de giderek daha yıkıcı hale gelir.

Sultan IV. Mehmed (1648-1687), II. Viyana Kuşatması’nın hemen öncesinde yaklaşık 5,2 milyon km²’lik bir alana hükmediyor olsa da 1664 yılında yaşanan Saint Gotthard Muharebesi’nin de gösterdiği üzere Osmanlı İmparatorluğu artık eski güçlü zamanlarında değildir ve bu durum Osmanlıların Avrupa’da yaşanmakta olan başta askerî devrim olmak üzere her alandaki gelişmelerin farkına varamamaları sonucunda ilerleyen zamanda kendisini daha çok belli edecektir.

Avrupa’da Büyük Türk Savaşları Dönemi, Türk tarihinde ise tarihçi Ahmet Refik Altınay’ın (1881-1937) Felaket Seneleri olarak adlandırdığı 1683-1699 yılları arasında süren yaklaşık on beş yıllık mücadele dönemini Osmanlılar 1699’da imzalanan Karlofça Antlaşması sonucunda büyük toprak kaybıyla sonlandırırlar. Macaristan’ı Habsburg hâkimiyetinden kurtarmak amacıyla gerçekleştirilen bu dönemin son muharebesi olan ve Osmanlıları Habsburglar ile masaya oturmaya zorlayan Zenta Muharebesi, Avrupa tarihinde o kadar önemli bir yere sahiptir ki muharebenin gerçekleştiği 1697 yılı Avrupa tarihinde Zenta Yılı olarak anılmaktadır. Bu muharebe, Osmanlıların Avrupa’ya yönelik büyük seferlerinin sonunu işaret ederken aynı zamanda Habsburglar için kısmi de olsa bir rahatlama dönemini başlatır; zira Osmanlılar için Viyana artık ele geçirilmesi imkânsız, uzak bir hedef halini alır.

Sefer öncesinde gerekli hazırlıklar büyük bir dikkatle yapılmış olmasına rağmen muharebe öncesi ellerine üç kez fırsat geçmesine karşın Osmanlıların Habsburglar üzerine bir saldırı gerçekleştirmemiş olması, Osmanlı kuvvetlerinin acele şekilde Tisa Nehri’nin karşı kıyısına geçme çabası, Szeged yönüne yeteri kadar top yerleştirilmemesi şeklindeki stratejik hatalar muharebenin Osmanlıların mağlubiyeti ile bitmesine sebep olur. Zenta’da gerçekçi muharebe stratejilerinin ve muhtemel risklerin sağduyulu şekilde değerlendirilmekten ziyade hissi şekilde hareket edildiği görülür. Ayrıca Osmanlı komuta kademesindeki anlaşmazlıklar seferin başından sonuna kadar devam etmiş ve bu durum, emir-komuta zincirinin düzgün işlemesini engelleyerek Osmanlıların mağlubiyetine neden olan önemli bir etken olmuştur. Zenta Muharebesi’nin kırılma anı hiç kuşkusuz ki Prens Eugene’nin Szeged tarafındaki mevzilerin yeteri kadar korunmadığını fark etmesi ve bu andan itibaren Habsburgların hücumlarını bu yönden gerçekleştirmeye başlamalarıdır.

Habsburgların muharebenin başından sonuna kadar Osmanlı mevzilerine hiç kesmeden devamlı surette yoğun şekilde top ve tüfek atışı yapmalarının da muharebeyi kazanmalarında önemli bir paya sahip olduğunu vurgulamak gerekir.

Osmanlıların Macaristan'daki hâkimiyetlerini sona erdiren ve Orta Avrupa'da Habsburg Monarşisi'nin başlangıcı olarak kabul edilen Zenta Muharebesi, 1684'te Avrupa'da Osmanlılara karşı hayata geçirilen Kutsal İttifak'ın en büyük başarısıdır. Bu suretle Avrupa'da 12 Eylül 1683'te Viyana önlerinde Osmanlıların yenilmez bir güç olduğu algısı nasıl silinmişse on dört yıl sonra 11 Eylül 1697'de Zenta'da bu durum Avrupalılar adına bir kez daha tescil edilir. Bu suretle Avrupa'da bir süredir unutulmaya yüz tutmuş Osmanlıların Avrupa'dan çıkarılabileceği düşüncesi Avrupa insanının zihninde Viyana Kuşatması sonrası yeniden hayat bulurken Zenta'da bu düşünce artık somut bir şekle dönüşür.

Zenta Muharebesi, Osmanlıların Avrupa'daki gücünün artık sona ermekte olduğunu gösteren ve Avrupa'da yeni bir dönemin başlangıcını işaret eden kritik bir dönemeçtir. Bu muharebe Osmanlılar adına yalnızca askerî bir mağlubiyet değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik ve yönetsel zaaflarının su yüzüne çıktığı, bu bağlamda Avrupa'daki geleceğini doğrudan etkileyen bir kırılma noktasıdır. Muharebenin sonucunda Osmanlıların Avrupa'dan çekilme süreci, bu suretle toprak kayıpları hız kazanırken Habsburgların kazanımları artar. Nitekim bu durum 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlılar ve Habsburglar tarafından resmî olarak da kabul edilir. Zenta Muharebesi, askerî bir çatışmanın ötesine geçerek hem Türk hem de Macar tarihinde büyük etkiler yaratmış ve Avrupa'daki güç dengelerinin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda XVII. yüzyılın en önemli muharebelerinden birisi olan Zenta Muharebesi'nin doğunun ve batının mücadelesinde bir dönüm noktasını oluşturduğuna, Osmanlı ve Avrupa tarihinde yeni bir sayfa açtığına kuşku yoktur.

Kaynakça

- Afyoncu, E. (2013). Zenta. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 44/279-281. İstanbul: TDV Yayınları.
<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/44/C44014295.pdf>
- Afyoncu, E. (2019). Sultan III. Ahmed'in gözünden Pasarofça barışı. G. Yıldız (Ed.). Harp ve Sulh, 300. Yılında Pasarofça Antlaşması Sempozyumu 28 Haziran 2018, İstanbul, Türkiye Bildiriler içinde (1-19). Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Merkez Basım ve Yayınevi.
- Bagi, Z. P. (2020). "A végső győzelem", Bácsország-Vajdasági Honismereti Szemle, 4, 93. szám, 22-27.
- Balázs, P. (2017). "Csatátérkutató a második mohácsi csata helyszínén", Határtalan régészet, 2, 19-21.
- Barta, L. (1995). A Zentai Csata, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, Zenta.
- Çapraz, H. Ş. Ç. (2022). "Mohaç ve Karlofça mihverinde Macaristan'daki Osmanlı anlatımına örnekler: György Szerémi ve Mihály Cserei". *Nerşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(4), 2022-2034.

- <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1102569>
- Doğan, G. (2022). “Venedik elçisinin raporlarında Zenta Savaşı ve Osmanlı ordusunun harp düzeni hakkında yeni bilgiler”. *Harb Tarihi Dergisi*, 5, 1-39.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/htde/issue/71442/1149137>
- Dudás, G. (1885). *A Zentai Csata*, Schvarcz Sándor, Zenta.
- Faroghi, S. (2004). *The Ottoman Empire and the world around It*, I.B. Taurus, London.
- Karagöz, H. (2019). “General Johann Georg von Browne’un Osmanlı-Habsburg harpleriyle ilgili yazmaları ve bir örnek inceleme: 1716 Petervaradin Muharebesi”. *Tarih Dergisi* 70(2), 51-88.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/915829>
- Karagöz, H. (2020). “Belgrad, Petervaradin ve Zenta arasında Osmanlı-Habsburg savaşları”. *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi* 1(2), 503-575.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1741036>
- Katona, A. (2012). *Zentai csata*,
<https://boss.pozsony.net/docs/97/Zenta%20csata.pdf> Erişim Tarihi: 28.11.2024.
- Keleş, A., Kaymaz, B. (2020). “323 yıl önce Avrupa’nın güneşi doğarken: Zenta savaşı”. *Aksaray Üniversitesi Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi* 6(7), 54-57.
<https://tarih.aksaray.edu.tr/dosya/28ebcb4c-a1e7-4e47-b034-0e15a4a29683.pdf>
- Özkan, S. H. (2009). “Türk tarihinin kırılma noktası: Zenta faciası”. *Turkish Studies* 4(3), 1779-1793. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.756>
- Papp, S. (2001). *Egy nagy háború utolsó csatája, Zenta*.
- Pešalj, J. (2019). 1718 Pasarofça barış antlaşması ve Habsburg Osmanlı ilişkileri. G. Yıldız (Ed.). *Harb ve Sulh*, 300. Yılında Pasarofça Antlaşması Sempozyumu 28 Haziran 2018, İstanbul, Türkiye Bildiriler içinde (19-37). Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Merkez Basım ve Yayınevi.
- Stepanović, M. (2019). *Battle Of Zenta-the Painting Of Glorious History*, Simbol, Sombor.
- Türker, F. A. (2018). *Avusturyalıların gözünden büyük Türk savaşı*. Doktora Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Cenez Ülker, D. S. (2022). II. Mustafa’nın son seferi Zenta Muharebesi’ne dair bir vak’anüvis notu ve kaynak olarak değeri. Korkmaz, F. (Ed.), 9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul, Türkiye Bildiriler içinde (275-288).
- Resimler
- Zenta Muharebesi (1896) (Ferenc Eisenhut. 1857-1903)
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/A_zentai_csata_Eisenhut_Ferenc_k%C3%A9pe.jpg Erişim Tarihi: 30.12.2024
- Sultan II. Mustafa (1695-1703)
https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Mustafa#/media/Dosya:II._Mustafa.jpg Erişim Tarihi: 30.12.2024
- Erdel Prensi Imre Thököly (1682-1685)

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Thokolyi.jpg>

Erişim Tarihi: 30.12.2024

Savoy Prensi Eugene (1663-1736)

Bagi, Zoltán Péter, “A végső győzelem”, Bácsorszá-Vajdasági Honismereti Szemle, 4, 93. szám, 2020, 22.

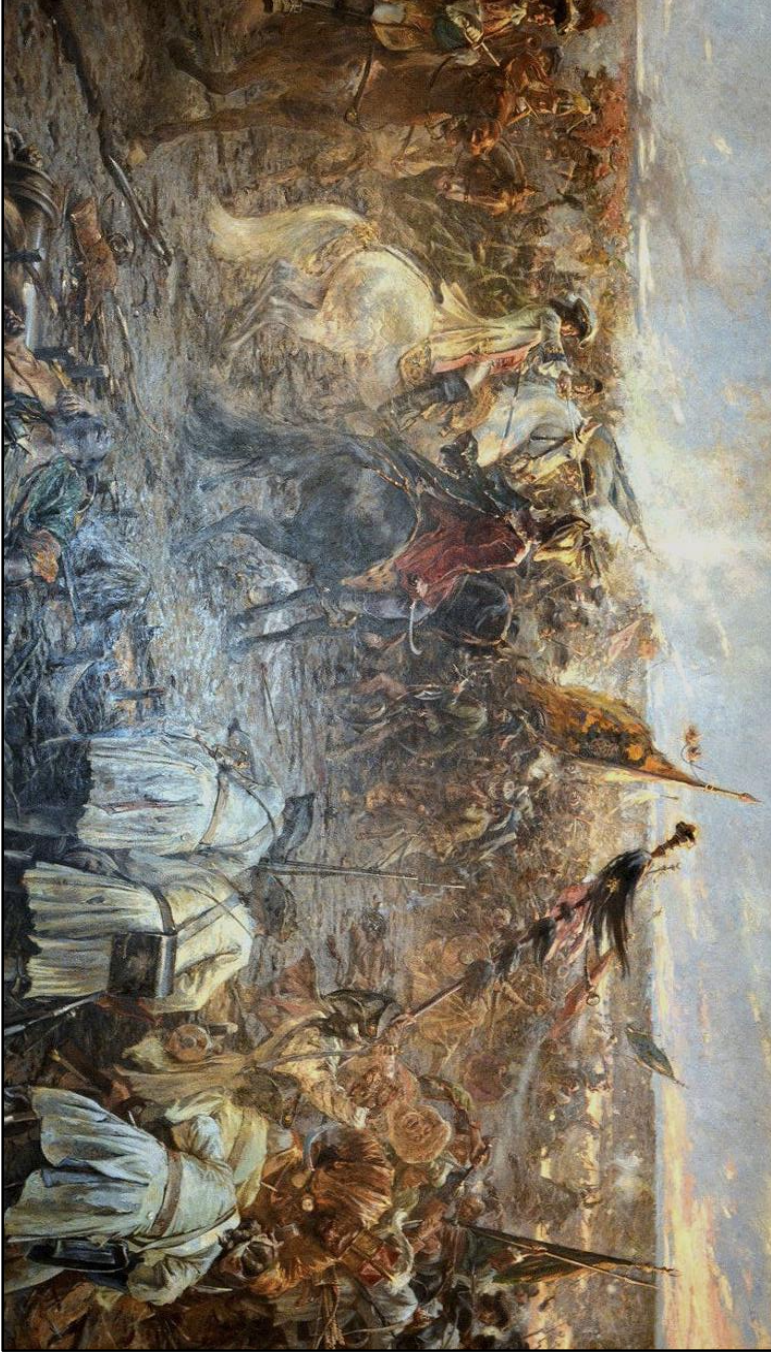
Zenta Muharebesi'nde Habsburgların ele geçirdiği Mühr-i Hümayun

Karagöz, Hakan, “Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşları”, Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi, Sayı 1(2), 2020, 560.

Zenta Muharebesi anısına darp edilmiş bir madalyon

Bagi, Zoltán Péter, “A végső győzelem”, Bácsorszá-Vajdasági Honismereti Szemle, 4, 93. szám, 2020, 24.

Zenta Muharebesi (1896) (Ferenc Eisenhut. 1857-1903)

Sultan II. Mustafa (1695-1703)

Erdel Prensi Imre Thököly (1682-1685)

Savoy Prensi Eugene (1663-1736)

Zenta Muharebesi'nde Habsburgların ele geçirdiği Mühr-i Hümayun

Zenta Muharebesi anısına basılmış bir madalyon

